

Raport Rzecznika Praw Obywatelskich z działalności w Polsce
Krajowego Mechanizmu Prewencji
w III kwartale 2011 roku

1. Wprowadzenie

Na koniec trzeciego kwartału 2011 r. 61 państw było Stroną Protokołu fakultatywnego do Konwencji ONZ w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania (zwanego dalej OPCAT lub Protokołem). Spośród nich 36 państwa wyznaczyły krajowe mechanizmy prewencji¹.

Zadania Krajowego Mechanizmu Prewencji (zwanego dalej KMP lub Mechanizmem) wykonuje w Polsce Rzecznik Praw Obywatelskich (dalej RPO), przeprowadzając wizytacje zapobiegawcze w miejscach zatrzymań, celem ochrony osób pozbawionych wolności przed torturami oraz innym okrutnym, niehumanitarnym lub poniżającym traktowaniem albo karaniem².

Do realizacji zadań Mechanizmu wyznaczony jest jeden Zespół wizytujący wszelkiego rodzaju miejsca zatrzymań, o których mowa w art. 4 OPCAT. W skład Zespołu „Krajowy Mechanizm Prewencji” w Biurze RPO wchodzi osiem osób. Obsada personalna Zespołu nie pozwala na pełną realizację zadań zaplanowanych w harmonogramie wizytacji KMP w roku 2011 r., dlatego też w zależności od potrzeb - w wizytacjach biorą również udział pracownicy Zespołu Prawa Karnego. Wsparcie Zespołu „KMP” stanowią również pracownicy Biur Pełnomocników Terenowych RPO z Gdańska, Wrocławia oraz Katowic.

W okresie od 1 lipca do 30 września 2011 r. pracownicy wskazanych powyżej Zespołów przeprowadzili 12 wizytacji różnego rodzaju miejsc zatrzymań, położonych na terenie całej Polski.

¹ Albania, Armenia, Azerbejdżan, Chile, Chorwacja, Cypr, Dania, Estonia, Kambodża, Kostaryka, Francja, Gruzja, Gwatemala, Hiszpania, Honduras, Lichtenstein, Luksemburg, Malediwy, Mali, Malta, Mauritius, Meksyk, Niemcy, Nigeria, Nowa Zelandia, Paragwaj, Polska, Republika Czeska, Republika Mołdowy, Republika Macedonii, Senegal, Słowenia, Szwecja, Szwajcaria, Wielka Brytania, Urugwaj - www.apr.ch, dane na dzień 30 września 2011 r.

² Art. 3 OPCAT

W dniu 30 września 2011 r. Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej podpisał ustawę z dnia 18 sierpnia 2011 r. o zmianie ustawy o Rzeczniku Praw Obywatelskich. Dokonana nowelizacja związana była z potrzebą realizacji ciężących na Polsce zobowiązań międzynarodowych wynikających z Protokołu Fakultatywnego, w tym potrzeby uregulowania uprawnień Mechanizmu do przetwarzania danych osobowych. Ustawa wejdzie w życie po upływie 30 dni od ogłoszenia w Dzienniku Ustaw.

Poniżej zaprezentowano wyniki wizytacji przeprowadzonych w trzecim kwartale 2011 r. w różnego rodzaju miejscach zatrzymań, ze wskazaniem zasadniczych problemów, jakie w nich dostrzeżono, a także działania podejmowane w ramach współpracy krajowej i międzynarodowej Krajowego Mechanizmu Prewencji. Przedstawione zostały również wnioski z wizytacji miejsc pozbawienia wolności w drugim kwartale 2011 r., których nie ujęto w poprzednim raporcie.

2. Spotkania i konferencje w Polsce

Przedstawicielki Zespołu "Krajowy Mechanizm Prewencji" wzięły udział w drugim i trzecim cyklu konferencji regionalnych na temat "*Stosowanie i wykonywanie środków wychowawczych, w tym środka tymczasowego, w kontekście specyfiki funkcjonowania młodzieżowych ośrodków wychowawczych i młodzieżowych ośrodków socjoterapii*" (dalej MOW, MOS), zorganizowanej w dniu 15 września br. w Poznaniu oraz w dniu 21 września br. w Olsztynie przez Ministerstwo Edukacji Narodowej we współpracy z Ministrem Pracy i Polityki Społecznej, Rzecznikiem Praw Obywatelskich, Rzecznikiem Praw Dziecka oraz Ośrodkiem Rozwoju Edukacji. Celem konferencji było usystematyzowanie i upowszechnianie wiedzy na temat stosowania oraz wykonywania środków wychowawczych ze szczególnym uwzględnieniem środków wychowawczych polegających na umieszczeniu nieletnich w młodzieżowych ośrodkach wychowawczych i młodzieżowych ośrodkach socjoterapii, a także stosowania środka tymczasowego na podstawie art. 26 Ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich oraz podkreślenie wagi środowiskowych działań profilaktycznych. Przedstawicielki KMP omówiły funkcjonowanie Krajowego Mechanizmu Prewencji jako metody poprawy jakości pracy w MOW i MOS.

3. Współpraca międzynarodowa Krajowego Mechanizmu Prewencji

W dniach 13 - 14 września 2011 r. w Warszawie, odbyło się zorganizowane przez Rzecznika Praw Obywatelskich oraz Międzynarodowy Instytut Ombudsmanów (IOI) Europejskie Seminarium OPCAT AND OMBUDSMAN. Wśród uczestników znaleźli się m.in. Ombudsmeni i przedstawiciele instytucji zajmujących się ochroną praw człowieka z 15 krajów, Krzysztof Kwiatkowski - Minister Sprawiedliwości, Ryszard Kalisz - przewodniczący Komisji Sprawiedliwości i Praw Człowieka, Rafael Ribó - Ombudsman Katalonii oraz przewodniczący sekcji europejskiej Międzynarodowego Instytutu Ombudsmanów, prof. Irena Lipowicz, Rzecznik Praw Obywatelskich i dyrektor europejskiej sekcji Międzynarodowego Instytutu Ombudsmanów, prof. Zbigniew Lasocik - przedstawiciel Podkomitetu ONZ ds. Zapobiegania Torturom i Innemu Okrutnemu, Nieludzkiemu lub Poniżającemu Traktowaniu albo Karaniu (SPT), Mauro Palmo – członek Europejskiego Komitetu ds. Zapobieganiu Torturom oraz Nieludzkiemu lub Poniżającemu Traktowaniu albo Karaniu (CPT), Barbara Bernath, przedstawicielka Stowarzyszenia na rzecz Zapobiegania Torturom (APT) oraz Halina Bortnowska, zasłużona działaczka na rzecz praw człowieka. Spotkanie poświęcone było kwestiom związanym z funkcjonowaniem krajowych mechanizmów prewencji oraz realizacją założeń Protokołu fakultatywnego do Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania.

Po zakończonej konferencji, w dniu 14 września 2011 r., miało miejsce spotkanie przedstawicieli Adwokatury Ludowej Austrii z pracownikami Zespołu KMP. Podczas spotkania Zastępca RPO, Pan Stanisław Trociuk, przybliżył historię powstania Mechanizmu oraz problemy jakie były związane z przejęciem tej roli przez polskiego Ombudsmana. Ponadto, przedstawiona została metodologia realizowanych w Polsce wizytacji. Przedstawiciele austriackiego urzędu interesowały szczególnie narzędzia jakie są do dyspozycji wizytujących w przypadku odrzucenia zawartych w raportach powizytacyjnych rekomendacji oraz problemy jakie występują w trakcie realizowanych czynności.

4. Współpraca z organizacjami pozarządowymi

W dniu 12 września 2011 r. w ramach Europejskiego Seminarium OPCAT AND OMBUDSMAN, w Biurze Rzecznika Praw Obywatelskich odbyło się spotkanie członków Koalicji "Porozumienie na rzecz wprowadzania OPCAT" z przedstawicielami Adwokatury Ludowej Austrii (urzędu ombudsmana). Tematem rozmów były zasady współpracy Krajowego Mechanizmu Prewencji z organizacjami pozarządowymi. Podczas spotkania omówiono historię powstania Koalicji oraz zasady współpracy z Zespołem „Krajowy Mechanizm Prewencji” w Biurze RPO. Ponadto, delegacja austriacka uzyskała informację na temat sposobu doboru uczestników, którzy chcą działać w ramach Porozumienia.

5. Szkolenia

W dniach od 1 do 2 lipca 2011 r. członkowie Krajowego Mechanizmu Prewencji oraz Zespołów wspomagających KMP uczestniczyli w szkoleniu pt.: „Metody przeprowadzania rozmów indywidualnych z trudnym interesantem”. Szesnastogodzinny warsztat poświęcony był: komunikacji interpersonalnej, sztuce prowadzenia rozmów, asertywności w relacjach z klientem i przełożonymi oraz diagnozie i rozpoznawaniu podstawowych mechanizmów klienta. Drugi moduł szkolenia odbędzie się w dniach od 14 do 15 października 2011 r.

6. Jednostki penitencjarne

W trzecim kwartale 2011 r. wizytacje Krajowego Mechanizmu Prewencji objęły jeden areszt śledczy³ (dalej: AŚ) oraz cztery zakłady karne⁴ (dalej: ZK). W niniejszym raporcie przedstawiono również wnioski z wizytacji Zakładu Karnego w Koronowie i Zakładu Karnego w Nowogardzie, które zostały przeprowadzone w drugim kwartale 2011 r. Ustalenia dokonane w trakcie wizytacji Zakładu Karnego w Wadowicach zostaną przedstawione w kolejnym sprawozdaniu kwartalnym.

³ Areszt Śledczy w Giżycku (14.07.2011 r.)

⁴ Zakład Karny w Łupkowie (26 – 27 .07.2011 r.), Zakład Karny w Jaśle (27-28.07.2011 r.), Zakład Karny w Wadowicach (23-24.08.2011 r.), Zakład Karny w Trzebini (24-25.08.2011 r.)

6.1. Warunki bytowe

W wizytowanych jednostkach stan techniczny pomieszczeń był bardzo zróżnicowany.

Krajowy Mechanizm Prewencji uznał, iż warunki panujące w pawilonie „C” Zakładu Karnego w Nowogardzie są na tyle dotkliwe, że mogą prowadzić do okrutnego, nieludzkiego lub poniżającego traktowania. W ocenie Krajowego Mechanizmu Prewencji brak wystarczającej powierzchni do swobodnego poruszania się, niedrożna wentylacja, niewystarczające oświetlenie, silne zagrzybienie i wilgoć cel, wyeksploatowany sprzęt kwaterunkowy, niezabudowane kącki sanitarne powodują, że warunki w celach są szczególnie uciążliwe i nie spełniają standardów zawartych w instrumentach prawa międzynarodowego oraz prawa krajowego. Zgodnie bowiem z Europejskimi Regułami Więziennymi [Zalecenia Rec (2006)2] *„pomieszczenia udostępnione dla więźniów, a w szczególności pomieszczenia przeznaczone do spania, są urządzone w sposób respektujący ludzką godność i tak dalece jak to jest możliwe prywatność oraz spełniają wymogi zdrowotne i higieniczne, przy czym właściwą uwagę przykładą się do ich warunków klimatycznych oraz w szczególności do powierzchni podłogi, ilości powietrza mierzonego w metrach kubicznych, oświetlenia, ogrzewania oraz wentylacji. We wszystkich miejscach, w których więźniowie przebywają, pracują lub się zbierają: okna są wystarczająco duże, aby więźniowie mogli czytać lub pracować przy świetle naturalnym w zwykłych warunkach oraz by umożliwić dostęp świeżego powietrza, chyba że jest tam odpowiedni system klimatyzacji; sztuczne światło odpowiada uznanym standardom technicznym; system alarmowy umożliwia więźniom bezzwłoczne skontaktowanie się z personelem więzienia”* (Reguła 18.1, 18.2.). Ponadto, reguła 19.3. odnosi się również do zapewnienia właściwych warunków sanitarnych wskazując, iż *„więźniowie mają bezpośredni dostęp do pomieszczeń sanitarnych, które są higieniczne i respektują prywatność”*. Europejski Komitet Zapobiegania Torturom (dalej: CPT) w swych standardach także podkreśla, iż *„dostęp do światła naturalnego i świeżego powietrza jest podstawowym elementem życia, do którego uprawniony jest każdy osadzony; poza tym pozbawienie osadzonych dziennego światła i świeżego powietrza generuje*

warunki sprzyjające rozprzestrzenianiu się chorób, a zwłaszcza gruźlicy” (par. 30 Fragmentu Jedenastego Sprawozdania Ogólnego [CPT/Inf (2001) 16]).

W Zakładzie Karnym w Koronowie zastrzeżenia wizytujących wzbudziły warunki sanitarne panujące w celach wieloosobowych. W ocenie przedstawicieli Krajowego Mechanizmu Prewencji, pomimo że przepisy krajowe nie określają maksymalnej pojemności cel mieszkalnych w jednostkach penitencjarnych, to jednak odwołując się do ogólnych zasad wyrażonych przede wszystkim w aktach prawa międzynarodowego, należy stwierdzić, iż warunki sanitarno-higieniczne panujące w celach mieszkalnych kilkunastoosobowych nie zapewniają standardów minimalnych, tak aby można było mówić o poszanowaniu praw i godności przebywających w nich osób. Podobne stanowisko wyraził CPT, który w § 29 Jedenastego Sprawozdania Ogólnym [CPT/Inf (2001) 16] zauważył, iż: *„W wielu krajach wizytowanych przez Komitet, zwłaszcza w Europie Środkowej i Wschodniej, osadzonych często umieszcza się w celach wieloosobowych, w których koncentruje się całość lub większa część życia codziennego, tj. sen i aktywność dzienna, włącznie z higieną osobistą. Komitet zgłasza zastrzeżenia do samej idei takiego kwaterowania osadzonych w zamkniętych zakładach karnych. Zastrzeżenia te są tym większe, gdy w omawianych celach panuje znaczne zatłoczenie i niezdrowe warunki. Rzecz jasna, kwaterowanie w dużych celach wieloosobowych może być w pewnych krajach determinowane różnymi czynnikami, w tym kulturowymi. Tym niemniej na temat cel, w których żyją i śpią dziesiątki osadzonych razem, można powiedzieć więcej złego niż dobrego. Duże cele wieloosobowe nieodłącznie wiążą się z brakiem prywatności życia codziennego osadzonych. Ponadto, istnieje wysokie ryzyko zastraszenia i przemocy. Cele wieloosobowe sprzyjają rozwojowi subkultur przestępczych i ułatwiają utrzymanie spójności takich organizacji. Utrudniają także – jeśli nie uniemożliwiają – sprawowanie właściwej kontroli przez personel penitencjarny; ściślej rzecz ujmując, w razie niepokojów w zakładzie karnym trudno uniknąć zaangażowania pomocy o znacznej sile. W systemie dużych cel wieloosobowych właściwe kwaterowanie poszczególnych osadzonych, oparte na indywidualnej ocenie ryzyka i potrzeb, staje się zadaniem prawie niemożliwym. Wskazane wyżej problemy zwiększają się jeszcze, gdy przekroczono rozsądny poziom zapelnienia tych cel; poza tym w takiej sytuacji łatwiej*

o znaczne pogorszenie panujących warunków na skutek przeciążenia wspólnych urządzeń, takich jak umywalki czy toalety, a także niewystarczającej wentylacji”.

Również zgodnie z Regułą 19.3 Zalecenia Rec(2006)2 Komitetu Ministrów do państw członkowskich Rady Europy w sprawie Europejskich Reguł Więziennych (dalej Europejskie Reguły Więzienne) „*więźniowie mają bezpośredni dostęp do pomieszczeń sanitarnych, które są higieniczne i respektują prywatność*”. Podobnie przyjęto we Wzorcowych Regułach Minimum Postępowania z Więźniami (Nowy Jork 1984), w Regule 12 stanowiąc: „*Instaluje się odpowiednie urządzenia sanitarne, umożliwiające każdemu więźniowi zaliczenie potrzeby fizjologicznej w każdym czasie, w czystych i przyzwoitych warunkach*”. Przywołane powyżej standardy międzynarodowe uznawane są za pewne minimum warunków uznawanych za możliwe do przyjęcia przez państwa członkowskie Rady Europy oraz Narody Zjednoczone. Krajowy Mechanizm Prewencji w pełni podziela stanowisko wyrażone w powyższych standardach oraz podkreśla potrzebę zapewnienia odpowiednich warunków sanitarno-higienicznych w celach kilkunastoosobowych. **W ocenie przedstawicieli Mechanizmu, wyodrębnienie jednej toalety dla 16-stu osób nie umożliwia osobie pozbawionej wolności zaliczenia potrzeby fizjologicznej w każdym czasie, co więcej może stanowić źródło konfliktów między współosadzonymi.**

Wizytujący nie mieli zastrzeżeń do warunków bytowych panujących w Areszcie Śledczym w Giżycku.

Wyżywienie oferowane w jednostkach, zdaniem większości osób pozbawionych wolności, z którymi rozmawiano, było dobre. Odnotowano nieliczne uwagi dotyczące zbyt małych porcji wydawanych posiłków.

Krajowy Mechanizm Prewencji rekomendował: zapewnienie w trybie pilnym osadzonym w pawilonie „C” odpowiednich warunków bytowych, zgodnych z przepisami prawa krajowego oraz uznawanymi w tym zakresie standardami międzynarodowymi lub wyłączenie go z użytkowania (ZK Nowogard); przeprowadzenie remontu generalnego budynku celkowego (ZK Koronowo); przystosowanie celi mieszkalnej do potrzeb osoby niepełnosprawnej (ZK Łupków, ZK Jasło), wyposażenie łóżek piętrowych w drabinki i zabezpieczenia lub dokonanie wymiany łóżek na inne, o konstrukcji gwarantującej bezpieczeństwo osadzonych (ZK

Trzebinia, ZK Łupków, ZK Jasło); wyposażenie kabin prysznicowych w zasłony zapewniające poczucie intymności kąpiącym się (ZK Trzebinia); wymianę mebli znajdujących się na wyposażeniu cel mieszkalnych (ZK Trzebinia), zapewnienie sprawnej wentylacji w celach mieszkalnych oraz w łaźniach (ZK Nowogard).

Dyrektor Zakładu Karnego w Łupkowie poinformował Mechanizm o trwających i planowanych pracach remontowych mających na celu poprawę warunków bytowych w jednostce, w tym planowanej etapowej wymianie łóżek spełniających standardy bezpieczeństwa. Dyrektor placówki w Koronowie zobowiązał się zaś do wystąpienia do Dyrektora Okręgowego z wnioskiem w sprawie wykonania niezbędnych inwestycji oraz przyznania środków finansowych na wymianę łóżek dla osadzonych. Do dnia sporządzenia niniejszego Raportu, Krajowy Mechanizm Prewencji nie otrzymał odpowiedzi na rekomendacje wydane w wyniku przeprowadzonych czynności w ZK Trzebinia, AŚ Giżycko, ZK Nowogard oraz ZK Jasło.

6.2. Prawo do opieki medycznej

Krajowy Mechanizm Prewencji każdorazowo bada dostęp osób pozbawionych wolności do opieki zdrowotnej. Generalnie realizacja tego prawa została oceniona pozytywnie. Jednakże, podczas wizytacji Zakładu Karnego w Trzebini ustalono, że w jednostce nie jest realizowana profilaktyczna opieka zdrowotna. Zgodnie ze standardami CPT *„zadania opieki zdrowotnej w zakładzie karnym nie powinny ograniczać się do leczenia pacjentów z dolegliwościami. Opiece zdrowotnej powinno się także powierzyć obowiązki w zakresie medycyny społecznej i profilaktycznej”* (§ 52 Trzeciego Sprawozdania Ogólnego [CPT/Inf (93) 12]). **Zdaniem Krajowego Mechanizmu Prewencji wszystkie osoby pozbawione wolności powinni być objęte profilaktyczną opieką zdrowotną.**

W Zakładzie Karnym w Nowogardzie KMP stwierdził braki kadrowe głównie w zakresie średniego personelu medycznego oraz stomatologa. Ponadto Mechanizm ustalił, iż badanie osadzonych odbywa się w obecności funkcjonariusza Służby Więziennej, który razem z lekarzem i pacjentem przebywa w gabinecie lub stoi na korytarzu – wówczas badanie odbywa się przy otwartych drzwiach. Należy podkreślić,

iz stojąca na korytarzu osoba jest w stanie usłyszeć treść rozmowy pacjenta z lekarzem. **Krajowy Mechanizm Prewencji stoi na stanowisku, iż obecność funkcjonariusza niewykonującego zawodu medycznego w trakcie udzielania świadczeń zdrowotnych osadzonemu w każdym przypadku powinna mieć charakter wyjątkowy i znajdować zastosowanie wyłącznie wtedy, gdy wymaga tego bezpieczeństwo osoby wykonującej świadczenie zdrowotne, na wyraźne polecenie personelu medycznego.** Europejski Komitet Zapobiegania Torturom również wyraził swoje wątpliwości w tej kwestii. Uznał on, że *„niektóre sytuacje podczas badania lekarskiego wymagają zapewnienia bezpieczeństwa personelowi medycznemu. Jednakże nie ma usprawiedliwienia dla obecności funkcjonariuszy więziennych podczas badania. Ich obecność jest szkodliwa dla stworzenia właściwej relacji lekarz – pacjent i zazwyczaj niepotrzebna dla zapewnienia bezpieczeństwa. Powinny być zatem wymyślone alternatywne rozwiązania, które pogodziłby konieczność zapewnienia bezpieczeństwa oraz poufności badań medycznych. Jedną z możliwości jest zainstalowanie systemu przyzywowego, z którego lekarz mógłby skorzystać przywołując służbę więzienną, za każdym razem gdy znajdzie się w sytuacji zagrożenia”*. [(Zalecenia Europejskiego Komitetu ds. Przeciwdziałania Torturom oraz Nieludzkiemu lub Poniżającemu Traktowaniu albo Karaniu zawarte w raporcie CPT/(2011) 20 paragraf 123)].

W Zakładzie Karnym w Jaśle nie wyodrębniono pomieszczenia izby chorych. Zgodnie z § 4 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 marca 2002 r. w sprawie szczegółowych zasad tworzenia, przekształcania, likwidacji, organizacji, zarządzania i kontroli zakładów opieki zdrowotnej dla osób pozbawionych wolności⁵ więziennymi zakładami opieki zdrowotnej są m.in.: ambulatoria z izbą chorych. Rozporządzenie to nie przewiduje funkcjonowania ambulatorium bez izby chorych. Nadto trzeba zauważyć, że stan zdrowia osoby chorej z reguły wymaga izolacji zapewniającej choremu konieczny dla poprawy stanu spokój. Izolacja taka jest też gwarancją bezpieczeństwa pozostałych skazanych.

W Areszcie Śledczym w Giżycku niepokój wizytujących wzbudziły przeterminowane lekarstwa, które znajdowały się w apteczce u stomatologa.

⁵ Dz. U. z 2002 r. Nr 55, poz. 409 ze zm.

W związku z powyższym Krajowy Mechanizm Prewencji zalecił: udzielanie świadczeń medycznych poza zasięgiem słuchu i wzroku funkcjonariuszy służby więziennej (ZK Nowogard); usunięcie przeterminowanych medykamentów (AŚ Giżycko); objęcie osób pozbawionych wolności profilaktyczną opieką medyczną (ZK Trzebinia); wyodrębnienie w placówce izby chorych (ZK Jasło).

6.3. Traktowanie osadzonych oraz środki przymusu bezpośredniego

Z rozmów przeprowadzonych z osadzonymi wynika, iż sposób ich traktowania przez funkcjonariuszy SW wizytowanych jednostek jest dobry. Rozmówcy odpowiedzieli przecząco na pytanie, czy funkcjonariusze Służby Więziennej naruszyli ich nietykalność osobistą lub niewłaściwie potraktowali. Nie byli też świadkami takich niedozwolonych zachowań wobec innych osadzonych. Jedynie w Zakładzie Karnym w Jasle odebrane przez Mechanizm uwagi dotyczyły zwracania się przez niektórych funkcjonariuszy bez zachowania grzecznościowej formy „pan”. Należy przypomnieć, że zgodnie z treścią art. 27 ustawy z dnia 9 kwietnia 2010 r. o Służbie Więziennej⁶ funkcjonariusze i pracownicy Służby Więziennej w postępowaniu wobec osób pozbawionych wolności są obowiązani w szczególności szanować ich prawa i godność. Na konieczność wykonywania z poszanowaniem godności ludzkiej kary, środków karnych, zabezpieczających i zapobiegawczych wskazuje również treść art. 4 kodeksu karnego wykonawczego⁷ (dalej k.k.w.). Zgodnie z Zasadą nr 1 Zbioru zasad mających na celu ochronę wszystkich osób poddanych jakiegokolwiek formie aresztowania bądź uwięzienia cyt.: *„Wszystkie osoby poddane jakiegokolwiek formie aresztowania bądź uwięzienia będą traktowane w sposób humanitarny i z szacunkiem dla godności przyrodzonej istocie ludzkiej”* (Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ 43/173 z dnia 9 grudnia 1988 r.).

6.3.1. Środki przymusu bezpośredniego

Przedstawiciele Krajowego Mechanizmu Prewencji zapoznali się z nagraniami z dwóch przypadków umieszczenia osadzonych w celi zabezpieczającej w Areszcie

⁶ Dz. U. z 2010 r. Nr 79, poz. 523 ze zm.

⁷ Dz. U. z 1997 r. Nr 90, poz. 557 ze zm.

Śledczym w Giżycku. Przedmiotowe nagrania wykazały, iż ten środek przymusu bezpośredniego stosowany był prawidłowo, z pełnym poszanowaniem godności osoby osadzonej.

W Zakładzie Karnym w Jaśle oraz w Zakładzie Karnym w Trzebini w latach 2010 – 2011 nie stosowano żadnych środków przymusu bezpośredniego.

6.4. Odpowiedzialność dyscyplinarna

W wizytowanych jednostkach penitencjarnych nie stosowano kar i nagród nieprzewidzianych w kodeksie karnym wykonawczym⁸. Żaden ze skazanych, z którymi rozmawiano nie skarżył się na naruszenia w omawianym obszarze, ponadto większość rozmówców wskazywała na to, że nie byli w ogóle karani.

6.5. Prawo do informacji

Realizacja prawa osób pozbawionych wolności do informacji stanowi jedną z gwarancji poszanowania praw człowieka. W związku z tym Krajowy Mechanizm Prewencji każdorazowo weryfikuje dostęp osadzonych do informacji.

Wszyscy osadzeni przebywający w wizytowanych jednostkach penitencjarnych są informowani o swoich prawach i obowiązkach zaraz po przyjęciu, wówczas zapoznają się z porządkiem wewnętrznym placówki. Ponadto, w razie wątpliwości, osadzeni mają możliwość uzyskania pomocy od wychowawcy.

Jednakże, w bibliotece Zakładu Karnego w Trzebini i w Zakładzie Karnym w Nowogardzie brakowało egzemplarzy Kodeksu karnego wykonawczego oraz innych aktów prawnych, a także „Informatorów dla cudzoziemców”⁹ w języku angielskim, francuskim, niemieckim, rosyjskim i arabskim. **Zdaniem Mechanizmu, we wszystkich miejscach detencji winny znajdować się, przetłumaczone na podstawowe języki, prawa i obowiązki osób zatrzymanych lub uwięzionych i być udostępniane przebywającym w nich cudzoziemcom.** Europejskie Reguły Więzienne [Zalecenia Rec (2006)2] stanowią, iż „w momencie przyjęcia i tak często

⁸ patrz: art. 138 i art. 143 k. k. w. (Dz. U. z 1997 r. Nr 90, poz. 557 ze zm.)

⁹ Zbiór praw i obowiązków przygotowanych w oparciu o Kodeks karny wykonawczy, rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 25 sierpnia 2003 r. w sprawie regulaminu organizacyjno-porządkowego wykonywania kary pozbawienia wolności i rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 25 sierpnia 2003 r. w sprawie regulaminu organizacyjno-porządkowego wykonywania tymczasowego aresztowania.

jak jest to potrzebne również później, wszyscy więźniowie są informowani pisemnie i ustnie w języku, który rozumieją o przepisach, regulujących dyscyplinę więzienną oraz o ich prawach i obowiązkach w zakładzie karnym” (Reguła 30.1.). Ponadto, CPT podkreśla, iż „Prawa osób pozbawionych wolności nie mają wielkiej wartości, jeżeli osoby zainteresowane nie są świadome, iż przysługują im takie prawa” (§ 44 Dwunastego Raportu generalnego CPT, [CPT/Inf (2002)15]).

Na znajdujących się na korytarzach oddziałów mieszkalnych Zakładu Karnego w Trzebinii tablicach nie umieszczono adresów instytucji, do których osadzeni mogą się zwrócić w razie potrzeby. **W opinii wizytujących skazani powinni mieć stały dostęp do adresów m.in. Sądu Okręgowego, Rzecznika Praw Obywatelskich, jak również Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka.**

Wśród osadzonych nie jest upowszechniana wiedza na temat rozstrzygnięć Trybunału Konstytucyjnego oraz Europejskiego Trybunału Praw Człowieka i ich skutków (ZK Trzebinia, ZK Łupków, ZK Jasło, ZK Koronowo). **W ocenie przedstawicieli KMP, informowanie o orzecznictwie wskazanych wyżej Trybunałów, mogłoby odbywać się za pomocą audycji emitowanej w radiowęzle.**

Krajowy Mechanizm Prewencji zalecił: uzupełnienie zbiorów biblioteki o aktualne egzemplarze Kodeksu karnego wykonawczego oraz „Informatory dla cudzoziemców” (ZK Trzebinia, ZK Nowogard); umieszczenie w widocznym miejscu, na korytarzach oddziałów adresów instytucji, które zajmują się ochroną praw osób pozbawionych wolności (ZK Trzebinia), informowanie osadzonych, np. w ramach zajęć kulturalno – oświatowych bądź za pomocą radiowęzła, o prawnych i praktycznych skutkach wyroków Trybunału Konstytucyjnego oraz Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w sprawach, które bezpośrednio dotyczą osób osadzonych (ZK Trzebinia, ZK Łupków, ZK Jasło, ZK Koronowo). Dyrektor Zakładu Karnego w Łupkowie pozytywnie odniósł się do przedstawionej w tym zakresie rekomendacji, informując o udostępnieniu orzeczeń ETPCz w kąciку czytelnicznym oraz o upowszechnianiu wiedzy o wyrokach poprzez audycje radiowęzłowe.

6.5. Prawo do skargi

Prawo osób pozbawionych wolności do złożenia skargi i jej rozpatrzenia w sposób bezstronny jest jednym z podstawowych środków ochrony przed niewłaściwym traktowaniem.

Osoby pozbawione wolności w wizytowanych jednostkach najczęściej składały skargi na: warunki bytowe (ZK Koronowo), opiekę medyczną (ZK Łupków, ZK Koronowo), traktowanie przez funkcjonariuszy SW (ZK Łupków, ZK Koronowo, ZK Jasło). W Zakładzie Karnym w Trzebini nie odnotowano skarg dotyczących niewłaściwego traktowania osób pozbawionych wolności.

6.6. Personel

W działach penitencjarnych wizytowanych zakładów i aresztu pracują osoby legitymujące się wyższym wykształceniem. W każdej z jednostek osoby pozbawione wolności mają zapewnioną opiekę psychologiczną. Jednakże Dyrektor Zakładu Karnego w Trzebini wskazał, iż nadmiar pracy biurowej powoduje realizację nałożonych zadań kosztem rosnących nadgodzin. Również psycholog jednostki zgłosił wizytującemu potrzebę dodatkowego etatu, aby móc w pełni realizować powierzone mu zadania i programy. Podobnie w Zakładzie Karnym w Jaśle, wizytujący zwrócili uwagę na fakt, że średnia liczba osadzonych przypadających na wychowawcę wynosi 100. KMP przypomina, że - zgodnie ze stanowiskiem CPT: *„w przypadku niewystarczającej liczby personelu może okazać się niezbędna praca w godzinach nadliczbowych, w celu utrzymania podstawowego poziomu bezpieczeństwa i systemu zaopatrzenia na terenie zakładu karnego. Taki stan rzeczy może łatwo doprowadzić do wysokiego poziomu stresu wśród personelu i jego przedwczesnego „wypalenia”, co może wzmocnić napięcie obecne w każdym zakładzie karnym”* (Fragment § 26 Jedenastego Sprawozdania Ogólnego [CPT/Inf (2001) 16]).

Pracownicy Zakładu Karnego w Nowogardzie systematycznie biorą udział w kursach specjalistycznych, m.in. dla oddziałowych, dla dowódców zmian, dla starszych wychowawców i wychowawców oraz kurs specjalistyczny „Lider klubu pracy”. Mając na względzie wymogi europejskie w tym zakresie **Krajowy**

Mechanizm Prewencji podkreśla, że personel pracujący z osobami pozbawionymi wolności winien przechodzić systematyczne szkolenia dotyczące praw i obowiązków osób przebywających w miejscach detencji. Zgodnie bowiem z Europejskimi Regułami Więziennymi [Zalecenia Rec (2006)2]: *„Kierownictwo zapewnia, by w trakcie pracy zawodowej cały personel utrzymywał i poszerzał swoją wiedzę i kwalifikacje poprzez uczestnictwo w organizowanych w odpowiednich odstępach czasowych wewnętrznych kursach i poprzez ogólny rozwój”* (reguła 81.2). *„Szkolenie całego personelu obejmuje wiedzę w zakresie międzynarodowych i regionalnych instrumentów i standardów praw człowieka, w szczególności dotyczy to Europejskiej Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, Europejskiej Konwencji o zapobieganiu torturom oraz niehumanicznemu lub poniżającemu traktowaniu, jak również stosowania Europejskich Reguł Więziennych”* (81.4).

Niemal połowę kadry Zakładu Karnego w Łupkowie stanowiły funkcjonariuszki Służby Więziennej. Przyjęta przez kierownictwo polityka kadrowa jednostki jest zgodna ze standardem CPT, który w § 23 Dziesiątego Raportu Generalnego Europejskiego Komitetu Zapobiegania Torturom [CPT/Inf (2000) 13] stwierdził *„(...) mieszany skład personelu pod względem płci jest ważnym środkiem zabezpieczenia przeciwko maltretowaniu w miejscach pozbawienia wolności. Obecność przedstawicieli płci męskiej i żeńskiej wśród personelu może mieć dobroczynny skutek zarówno pod względem etosu dozoru jak i w związku ze wspieraniem stopnia normalności w miejscach pozbawienia wolności”*.

Krajowy Mechanizm Prewencji rekomendował: rozważenie możliwości zapewnienia drugiego etatu psychologa (ZK Trzebinia); uwzględnienie w planach szkoleniowych personelu przeprowadzenie kursu w zakresie międzynarodowych instrumentów i standardów praw człowieka (ZK Nowogard).

6.7. Zatrudnienie i nauczanie

Osadzeni zatrudniani są głównie przy pracach na rzecz jednostki (obsługa pralni, kuchni, warsztatu, magazynów, prace porządkowe) oraz u kontrahentów zewnętrznych. W każdej placówce część skazanych wykonuje nieodpłatną pracę publiczną na rzecz samorządu oraz organizacji społecznych. Warto wskazać, że

skazani z Zakładu Karnego w Trzebini mieli bardzo duży wkład we wzmocnienia wałów przeciwpowodziowych na Wiśle podczas powodzi na terenie powiatu chrzanowskiego w 2010 r.

Pozbawieni wolności mają możliwość uczestniczenia w szkoleniach i kursach podnoszących kwalifikacje zawodowe (np. brukarz, tynkarz, budowlany, komputerowy, glazurnik, malarz). W Zakładzie Karnym w Łupkowie realizowano projekt „Cykl szkoleniowo-aktywizacyjny służący podniesieniu kwalifikacji zawodowych osób pozbawionych wolności oraz przygotowaniu ich do powrotu na rynek pracy po zakończeniu odbywania kary pozbawienia wolności” w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki współfinansowanego przez Unię Europejską ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego. W Zakładzie Karnym w Jaśle uwagę wizytujących zwrócił fakt przeszkolenia skazanych z zakresu udzielania pierwszej pomocy przedmedycznej, co KMP uznaje za dobrą praktykę.

Wśród wizytowanych jednostek szkoła funkcjonuje jedynie w Zakładzie Karnym w Koronowie. W skład szkoły wchodzi: Liceum Ogólnokształcące oraz Szkoła Zawodowa kształcąca w zawodzie kucharza małej gastronomii.

Osadzeni, z którymi przeprowadzono rozmowy nie zgłaszali uwag dotyczących warunków ich zatrudnienia.

6.8. Działalność kulturalno-oświatowa i sportowa

Osadzeni przebywający w każdej z wizytowanych jednostek mają zapewniony dostęp do świetlicy i bibliotek, w każdej palcówce ponadto funkcjonuje radiowęzeł emitujący programy radiowe stacji ogólnopolskich oraz audycje własne o zróżnicowanej tematyce, w tym konkursy, pogadanki tematyczne, recenzje książek. We wszystkich organizowane są programy kulturalno – oświatowe z zakresu aktywności twórczej, turnieje, koncerty muzyczne, wystawy, spotkania z ciekawymi ludźmi oraz imprezy okolicznościowe.

W Zakładzie Karnym w Trzebini skazanym oferuje się głównie możliwość udziału w zajęciach sportowych. Nie są realizowane codzienne zajęcia innego rodzaju (specjalistyczne oddziaływania resocjalizacyjne). **Krajowy Mechanizm Prewencji przypomina, że** „do podstawowych zadań Służby Więziennej należy prowadzenie

*oddziaływań penitencjarnych i resocjalizacyjnych wobec osób skazanych na karę pozbawienia wolności, przede wszystkim przez organizowanie pracy sprzyjającej zdobywaniu kwalifikacji zawodowych, nauczania, zajęć kulturalno-oświatowych, zajęć z zakresu kultury fizycznej i sportu oraz specjalistycznych oddziaływań terapeutycznych*¹⁰. Ponadto, zgodnie ze stanowiskiem Europejskiego Komitetu do Spraw Zapobiegania Torturom oraz Nieludzkiemu lub Poniżającemu Traktowaniu albo Karaniu „*Kluczowe znaczenie dla dobrego samopoczucia osadzonych ma odpowiedni program ich aktywności (praca, nauka, sport, itd.). Odnosi się to do wszystkich ośrodków pozbawienia wolności, zarówno do zakładów karnych, jak i aresztów śledczych*”(§ 47 Drugiego Sprawozdania Ogólnego [CPT/Inf (92) 3]). **W związku z powyższym, w ocenie KMP należy poszerzyć ofertę oddziaływań penitencjarnych.**

Pola spacerowe w Areszcie Śledczym w Giżycku oraz Zakładzie Karnym w Trzebini nie są wyposażone w sprzęt do ćwiczeń. Zgodnie zaś z Regułą 21 Wzorcowych reguł minimum postępowania więźniami [Nowy Jork 1984] „*Każdy więzień, który nie wykonuje pracy na zewnątrz, powinien mieć możliwość stosownych zajęć na świeżym powietrzu przynajmniej przez godzinę dziennie, jeżeli pozwalają na to warunki pogodowe. Więźniowie w młodym wieku, a także pozostali osadzeni, których wiek i stan fizyczny na to pozwala, powinni w czasie tych zajęć móc ćwiczyć fizycznie oraz wypoczywać. W tym celu należy zapewnić stosowne urządzenia i wyposażenie*”. Dyrektor jednostki w Trzebini zadeklarował zapewnienie odpowiedniego sprzętu do ćwiczeń na świeżym powietrzu.

6.9. Prawo do kontaktów ze światem zewnętrznym oraz utrzymywania więzi z rodziną

W zakresie możliwości i warunków korzystania z widzeń wizytujący pozytywnie ocenili realizację tego prawa. Mechanizm nie odnotował również uwag od osadzonych w zakresie korespondencji.

Pozytywnie ocenić należy praktykę w Areszcie Śledczym w Giżycku, w którym osoby tymczasowo aresztowane mają możliwość porozumienia się ze swoim obrońcą

¹⁰ art. 2 ust. 3 pkt 1 ustawy z dnia 9 kwietnia 2010 r. o Służbie Więziennej, Dz. U. z 2010 r. Nr 79, poz. 523 ze zm.

lub pełnomocnikiem zarówno osobiście w Areszcie, jak też telefonicznie. Kontakt telefoniczny z obrońcą lub pełnomocnikiem zapewniany jest po uprzednim zgłoszeniu tymczasowo aresztowanego i weryfikacji numeru. Natomiast w Zakładzie Karnym w Nowogardzie obowiązuje zakaz prowadzenia rozmów telefonicznych przez tymczasowo aresztowanych, który obejmuje również kontakty z obrońcą lub pełnomocnikiem, o których mowa w art. 215 § 1 k.k.w¹¹.

Krajowy Mechanizm Prewencji wielokrotnie informował o potrzebie uchylenia całkowitego zakazu prowadzenia rozmów telefonicznych przez osoby tymczasowo aresztowane ze swoim obrońcą lub pełnomocnikiem będącym adwokatem lub radcą prawnym podczas nieobecności innych osób oraz umożliwieniu wykonywania takich rozmów z poszanowaniem tajemnicy i bez ograniczeń częstotliwości kontaktów¹².

W Zakładach Karnych w Trzebini, Łupkowie oraz Jasle nie wyodrębniono pokoju do udzielania wizyt w oddzielnym pomieszczeniu, bez osoby dozorującej, o którym mowa w art. 138 § 1 pkt 3 k.k.w. i którego wyposażenie określa rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 17 października 2003 r. w sprawie warunków bytowych osób osadzonych w zakładach karnych i aresztach śledczych¹³. W ocenie KMP, brak pomieszczenia umożliwiającego wykonanie wymienionej nagrody w wizytowanej jednostce, stanowi naruszenie wymienionych przepisów i uprawnień osadzonych, którzy spełniają warunki otrzymania tego typu nagrody.

W związku z powyższym Krajowy Mechanizm Prewencji zalecił: wprowadzenie do porządku wewnętrznego zapisów uprawniających tymczasowo aresztowanych do komunikowania się telefonicznie z obrońcami lub pełnomocnikami (AŚ Giżycko, ZK Nowogard, ZK Koronowo); rozważenie możliwości zorganizowania pomieszczenia do odbywania wizyt, bez osoby dozorującej (ZK Trzebinia, ZK Jasło).

6.10. Prawo do wykonywania praktyk religijnych

¹¹ Dz. U. z 1997 r. Nr 90, poz. 557 ze zm.

¹² Patrz: Raport Rzecznika Praw Obywatelskich z działalności w Polsce Krajowego Mechanizmu Prewencji w I i II kwartale 2011 roku

¹³ Dz. U. z 2003 r. Nr 186, poz.1820

W wizytowanych placówkach stworzone zostały dla skazanych odpowiednie możliwości do wykonywania praktyk i korzystania z posług religijnych. Praktyki te odbywają się w kaplicy więziennej lub wyznaczonych do tego celu salach. Opieka duszpasterska nad skazanymi sprawowana jest przez kapelana katolickiego, jednakże działalność na terenie jednostek prowadzą również przedstawiciele innych wyznań i związków wyznaniowych.

Rozmówcy, którzy uczęszczają na msze św., pozytywnie ocenili możliwość uczestnictwa w praktykach religijnych. Jednakże w Zakładzie Karnym w Nowogardzie wizytujący spotkali się z oskarżeniami wobec administracji jednostki o ksenofobię. Deklarujący wyznanie islamskie i buddyjskie wielokrotnie wnosili zarzuty dotyczące braku diety wyznaniowej, czynienia im utrudnień w użytkowaniu przedmiotów kultu czy kierowania wobec nich wyrażen obrażających ich wiarę. Ustosunkowując się do ww. zarzutów Dyrektor jednostki uznał, że brak jest podstaw do uznania ich za zasadne. Jednakże, aby wyjść naprzeciw potrzebom tych osób na początku 2010 r. wprowadzono w jednostce dietę o charakterze wyznaniowym.

7. Zakłady poprawcze oraz schroniska dla nieletnich

Krajowy Mechanizm Prewencji przeprowadził jedną wizytację w schronisku dla nieletnich¹⁴. Ustalenia dokonane w jej trakcie zostaną przedstawione w kolejnym sprawozdaniu kwartalnym. Poniżej natomiast zaprezentowano wyniki z wizytacji Zakładu Poprawczego w Nowem oraz Zakładu Poprawczego w Świeciu (dalej: ZP), przeprowadzonych w drugim kwartale 2011 r.

7.1. Warunki bytowe

Stan techniczny wizytowanych placówek był bardzo dobry. Dobre warunki zapewnione zostały wychowankom zarówno w internatach, jak i w szkołach. Niemniej jednak wątpliwości osób wizytujących wzbudziła sytuacja panująca w sypialniach grupy terapeutyczno – leczniczej Zakładu Poprawczego w Świeciu. Pokoje te

¹⁴ Schronisko dla nieletnich w Chojnicach (08.09.2011 r.)

wyposażono jedynie w 2 łóżka i leżący na ziemi materac, bez szafek nocnych czy innego, zbliżonego do warunków domowych wyposażenia i przyjaznego nieletnim wystroju wnętrz. Na szczególną krytykę w tym zakresie zasługuje praktyka umieszczania chłopców na leżących na ziemi materacach. Wyjaśnienie Kierownika Internatu, iż dzieje się tak z powodu nocnego moczenia się niektórych osób, nie zostały zaakceptowane przez Krajowy Mechanizm Prewencji ze względu na uznanie, iż istnieje możliwość skutecznej ochrony łóżka i jego otoczenia przed przemakaniem płynów ustrojowych, bez konieczności redukcji przeznaczonego wyposażenia. Podkreślenia wymaga fakt, że zgodnie ze stanowiskiem CPT: *„Miejsca, w których młode osoby śpią i prowadzą aktywność życiową powinny być – oprócz odpowiedniej wielkości, oświetlenia i wentylacji – właściwie umeblowane, dobrze urządzone i dostarczać odpowiednich wrażeń wzrokowych. Młodym ludziom powinno się pozwolić na przechowywanie rozsądnej ilości rzeczy osobistych, jeśli przeciwko temu nie przemawiają przeważające względy bezpieczeństwa”* (§29 Dziewiątego Sprawozdania Ogólnego [CPT/Inf (99) 12]). Pomieszczenia opisanych sypialni wykorzystywane były również jako izby przejściowe, izby chorych oraz izby izolacyjne. Płynność przeznaczenia tych pomieszczeń utrudniła KMP ocenę, czy ich wyposażenie i wykorzystanie jest prawidłowe. Wątpliwe jest też, czy wychowanek umieszczony w izbie przejściowej ma możliwość korzystania, jak stanowi dokument: *„Regulamin funkcjonowania grupy terapeutyczno-leczniczej i izby przejściowej”*, m.in. z radia i telewizji. W dniu wizytacji w pomieszczeniach izb brak było urządzeń, które by to umożliwiały, a zapisy dotyczące izby przejściowej nie wskazały, aby nieletni mógł korzystać z urządzeń znajdujących się w którejś ze świetlic.

W Zakładzie Poprawczym w Nowem izba izolacyjna nie spełniała wymogów określonych w § 5 ust. 1 Rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 22 lutego 2011 r. w sprawie szczegółowych warunków i sposobu użycia środków przymusu bezpośredniego wobec nieletnich umieszczonych w zakładach poprawczych, schroniskach dla nieletnich, młodzieżowych ośrodkach wychowawczych i młodzieżowych ośrodkach socjoterapii¹⁵, ponieważ nie była wyposażona w przymocowane do podłogi krzesło, stół oraz łóżko.

¹⁵ Dz. U. z 2011 r. Nr 48, poz. 248

W obu wizytowanych jednostkach warunki panujące w niektórych pomieszczeniach sanitarnych wzbudziły zastrzeżenia Krajowego Mechanizmu Prewencji. Kabiny prysznicowe nie posiadały przesłon gwarantujących intymność korzystającym z pryszniców chłopcom oraz mat antypoślizgowych. W Zakładzie Poprawczym w Nowem murek odgradzający pisuar od umywalek był zbyt niski aby zapewnić prywatność, a monitoring u strażnika nie posiadał funkcji zamazywania obrazu intymnych części ciała. Zalecenia CM/Rec(2008)11 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie europejskich reguł dla młodocianych przestępców objętych sankcjami lub środkami alternatywnymi nakazują „*młodociani mają mieć dostęp do pomieszczeń sanitarnych, które są higieniczne i respektują prywatność*”(Reguła 65.2).

Zarówno Zakład Poprawczy w Świeciu, jak i w Nowem nie jest dostosowany do potrzeb osób niepełnosprawnych. Specyfika Zakładów daje podstawy do uznania, że do grona wychowanków dołączyć może osoba np. poruszająca się na wózku inwalidzkim. W aktualnym stanie nie będzie ona mogła samodzielnie korzystać z urządzeń sanitarnych, czy też poruszać się po terenie placówki.

W wizytowanych placówkach Krajowy Mechanizm Prewencji rekomendował: ścisłe ustalenie przeznaczenia pomieszczeń izb: chorych, przejściowych i izolacyjnych oraz wyposażenie ich w sposób zgodny z ich przeznaczeniem (ZP Świecie); dostosowanie izby izolacyjnej do wymogów zawartych w wyżej wymienionym Rozporządzeniu (ZP Nowe); wyodrębnienie w internacie placówki sypialni dla niezakaźnie chorych członków grupy terapeutyczno-leczniczej, które swym wyglądem i wyposażeniem nie będą różnić się od innych sypialni dla wychowanków Zakładu (ZP Świecie); dostosowanie placówki do potrzeb osoby niepełnosprawnej (ZP Świecie, ZP Nowe); wyposażenie pomieszczeń sanitarnych, w których znajdują się miski ustępowe i pisuary w umywalki do mycia rąk (ZP Świecie); wyposażenie kabin prysznicowych i WC w przesłony lub drzwi gwarantujące intymność korzystającym z nich chłopcom (ZP Świecie, ZP Nowe); wyposażenie pomieszczeń sanitarnych w suszarki do wieszania wypranej przez wychowanków bielizny (ZP Świecie, ZP Nowe).

W odpowiedzi na wydane w tym zakresie rekomendacje, Dyrektor ZP w Świeciu zobowiązał się do oznaczenia poszczególnych pomieszczeń oraz wyposażenia ich w sposób odpowiadający warunkom pomieszczenia mieszkalnego, zainstalował przesłony, w taki sposób aby zakrywały one miejsca intymne kąpiących się oraz wyjaśnił, że kąpiel podopiecznych odbywa się w kłapkach basenowych, zaś zainstalowanie umywalek w toaletach zostanie uwzględnione w najbliższych planach remontowych. Aktualna sytuacja finansowa uniemożliwia również dostosowanie Zakładu do potrzeb osoby z niepełnosprawnością, jednakże potrzeba ta zostanie zgłoszona organom nadrzędnym w nowym roku budżetowym.

7.2. Personel

Zgodnie z uzyskanymi od kierownictwa wizytowanych placówek informacjami kryterium doboru personelu jest nie tylko odpowiednie wykształcenie, ale również chęć pracy w specyficznych warunkach zakładu. W ocenie Krajowego Mechanizmu Prewencji obowiązujące w obu Zakładach kryteria doboru personelu są niezwykle ważne dla zagwarantowania właściwego traktowania wychowanków. Uczestnictwo pracowników kadry pedagogicznej w dodatkowych szkoleniach, pogłębianie wiedzy z dodatkowych dziedzin oraz bezkonfliktowa współpraca, również zmniejszają prawdopodobieństwo wystąpienia złego traktowania wychowanków.

Kontrole osobiste wychowanków wykonywane są przez pracowników płci męskiej. Zaznaczyć należy, że w składzie kadry placówek znajdują się również kobiety. Zgodnie ze stanowiskiem CPT różnicowanie personelu pod względem płci to kolejne zabezpieczenie przed złym traktowaniem w miejscach pozbawienia wolności, szczególnie jeśli chodzi o nieletnich cyt: *„Obecność personelu zarówno płci męskiej, jak i żeńskiej może mieć korzystny wpływ tak w sensie etosu opiekuńczego, jak i w sprzyjaniu poczuciu normalności w miejscu pozbawienia wolności i ma to pozytywny wpływ na pracę z wychowankami”* (§26 Dziewiątego Sprawozdania Ogólnego [CPT/Inf (99) 12]).

Krajowy Mechanizm Prewencji rekomendował: zwiększenie zatrudnienia na stanowiskach ochrony w celu zapewnienia bezpieczeństwa Zakładu oraz spełnienia

wymogów zapisanych w Rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości z dnia 17 października 2001 r. w sprawie zakładów poprawczych i schronisk dla nieletnich¹⁶ (dalej: Rozporządzenie w sprawie zakładów poprawczych i schronisk dla nieletnich); zapewnienie pracownikom pedagogicznym oraz ochronie ZP udziału w szkoleniach podnoszących ich kwalifikacje i umiejętności zawodowe (ZP Nowe).

7.3. Traktowanie

W Zakładzie Poprawczym w Świeciu największe wątpliwości Krajowego Mechanizmu Prewencji wzbudziły zasady obowiązujące w grupie terapeutyczno – leczniczej. Zgodnie z „Regulaminem funkcjonowania grupy terapeutyczno-leczniczej i izby przejściowej” (dalej: Regulamin grupy), w grupie tej powinni być umieszczani nie tylko chorzy somatycznie wychowankowie, ale również chłopcy w różnym stanie psychicznym np. ujawniający zaburzenia nastroju polegające na występowaniu złego samopoczucia, ciągłego niezadowolenia, rozdrażnienia, zrzędlivosti. Do grupy tej mogą trafić oraz zgłosić się samodzielnie zarówno wychowankowie wcześniej umieszczeni w którejś z grup wychowawczych, jak i nowoprzybyli (przebywający w izbie przejściowej). W grupie tej mogą też nocować chłopcy moczający się, zgłaszający wychowawcy stany lękowe lub ujawniający znaczne zaburzenia snu. Zważywszy na specyfikę placówki, należy zauważyć, że w oparciu o Regulamin grupy, formalnie umieszczony w grupie lub skierowany na noclegi może zostać praktycznie każdy wychowanek placówki. O opuszczeniu grupy przez wychowanka decyduje lekarz psychiatra w porozumieniu z kierownikiem internatu i psychologiem. Uwagę osób wizytujących zwrócił fakt, że Regulamin grupy nie wskazuje na terminy zobowiązujące wskazane osoby do podejmowania tej decyzji. Co więcej, w świetle zapisów Regulaminu grupy, wychowankowie przebywający w grupie terapeutyczno-leczniczej z innych powodów niż choroby somatyczne, nie podlegają „Regulaminowi Zakładu Poprawczego w Świeciu”, zawierającemu informację o szeregu uprawnień przebywających w placówce chłopców. W analizowanej dokumentacji placówki nie znaleziono spisanych praw i obowiązków podopiecznych przebywających w grupie terapeutyczno-leczniczej. Z Regulaminu grupy wynika również, że jej

¹⁶ Dz. U. z 2001 r. Nr 124, poz. 1359 ze zm.

wychowankowie z założenia nie uczestniczą w zajęciach szkolnych, warsztatowych i internatowych. Nie przewidziano zindywidualizowania tej kwestii, gdyż włączenie do zajęć następuje dopiero po opuszczeniu grupy. Krajowy Mechanizm Prewencji stwierdził zatem, że i w tej sferze dochodzi do ograniczenia uprawnień zakwalifikowanych do tej grupy wychowanków. Zgodnie bowiem z § 7 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 26 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji roku szkolnego w szkołach w zakładach poprawczych i w schroniskach dla nieletnich¹⁷: „wychowankowi umieszczonemu w izbie przejściowej zakładu poprawczego lub schroniska dla nieletnich, a także w grupie schroniska interwencyjnego, szkoła zapewnia udział w zajęciach dydaktyczno-wychowawczych organizowanych dla ogółu wychowanków, a w sytuacjach zagrożenia bezpieczeństwa - w zajęciach indywidualnych, według ustalonego przez dyrektora szkoły tygodniowego rozkładu zajęć”.

Uwagę osób wizytujących zwrócił też fakt, iż zgodnie z „*Procedurami postępowania w wydarzeniach nadzwyczajnych w Zakładzie Poprawczym w Świeciu*” wskazana jest izolacja w grupie terapeutyczno-leczniczej szczególnie agresywnie zachowujących się wychowanków. Zgodnie z Regulaminem grupy, w przypadkach nagłych, zagrażających bezpośrednio własnemu życiu lub życiu czy zdrowiu innych osób, wychowankowie tacy również umieszczani są w grupie terapeutyczno-leczniczej. **W ocenie Krajowego Mechanizmu Prewencji odseparowanie wychowanka w celach bezpieczeństwa powinno trwać jak najkrócej i być stosowane w ostateczności, wówczas gdy inne oddziaływania nie przyniosły rezultatu.**

Wielu nieletnich w Zakładzie Poprawczym w Nowem wskazywało, że wychowawcy celowo im szkodzą wymierzając kary nieadekwatne do popełnionego przewinienia. Pojawiły się także zarzuty, iż chłopcy byli siłą doprowadzani do izb indywidualnych oddziaływań, co należy uznać za zastosowanie środka przymusu bezpośredniego, które nie zostało ujawnione w odpowiednim rejestrze. Z analizowanych w trakcie wizytacji Zakładu w Nowem dokumentów wynika, że w przypadku niszczenia mienia zakładowego i agresywnej postawy wychowanka, która

¹⁷ Dz. U. z 2004 r. Nr 188, poz. 1947

zagroźała bezpieczeństwu stosowano środek przymusu bezpośredniego w postaci krótkotrwałego użycia siły w celu iniekcji środka uspokajającego. Zdaniem Krajowego Mechanizmu Prewencji przymusowe podawanie leków uspokajających jest sprzeczne z art. 95a § 4 Ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich¹⁸ (dalej u.p.n.), który stanowi, iż: *„Wobec nieletniego można stosować następujące środki przymusu bezpośredniego: 1) siłę fizyczną; 2) umieszczenie w izbie izolacyjnej; 3) założenie pasa obezwładniającego lub kaftana bezpieczeństwa”*, jak również z § 5 w/w przepisu stanowiącym, że *„Środki przymusu bezpośredniego, o których mowa w § 4 pkt 2 i 3 stosuje się wyłącznie wobec nieletniego umieszczonego w zakładzie poprawczym lub schronisku dla nieletnich, jedynie w przypadku, o którym mowa w § 1 pkt 1 (usiłowanie targnięcia się nieletniego na życie lub zdrowie własne albo innej osoby)”*. W żadnym z wymienionych przepisów ustawodawca nie przewidział iniekcji leków uspokajających, jako dozwolonego środka przymusu bezpośredniego. **Działanie takie w ocenie Krajowego Mechanizmu Prewencji jest niedopuszczalne, ponieważ nie znajduje odzwierciedlenia w obowiązujących przepisach prawa.**

Zarówno w dokumentacji z zastosowania izb indywidualnych oddziaływań, jak i izb przejściowych, brak było zapisów czy wychowankowie skorzystali z prawa do godzinnego spaceru. Dodatkowo wizytujący zauważyli brak pełnej informacji o tym, czy wychowanek skontaktował się z rodziną oraz brak adnotacji lekarza czy zbadał wychowanka po zgłoszonym przez niego problemie zdrowotnym. **W ocenie Krajowego Mechanizmu Prewencji należy rejestrować wszystkie informacje o osobie, która przebywa w izbie indywidualnych oddziaływań oraz umożliwić jej kontakt telefoniczny, listowny, jak również osobisty - poprzez odwiedziny - najbliższych osób nieletniego podczas pobytu w izbie indywidualnych oddziaływań.**

Na podstawie dokonanych czynności Krajowy Mechanizm Prewencji zalecił: stosowanie środka przymusu bezpośredniego w oparciu o przepisy ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich (ZP Świecie); zaniechanie przymusowej iniekcji leków uspokajających i stosowanie jedynie dopuszczalnych prawem środków przymusu bezpośredniego wobec nieletnich (ZP Nowe); umożliwienie wychowankom

¹⁸ Dz. U. z 2010 r. Nr 33, poz. 178 ze zm.

przebywającym w izbie przejściowej bezpośredniego kontaktu z rodziną (ZP Nowe); odnotowywanie w protokołach pobytu osób przebywających w izbach specjalnych, wszelkich informacji o reakcji personelu Zakładu na zgłaszane przez wychowanków prośby i uwagi (ZP Nowe); umożliwienie wychowankom przebywającym w izbie przejściowej oraz izbie indywidualnych oddziaływań skorzystania z godzinnego spaceru (ZP Nowe).

W odpowiedzi na stwierdzone przez Mechanizm nieprawidłowości, Dyrektor Zakładu Poprawczego w Świeciu poinformował, że długoletnia praktyka wskazuje, że ze względów psychicznych korzystniejsze jest umieszczenie moczących się chłopców w oddzielnym pomieszczeniu na czas snu. Jednakże zwrócił się do Narodowego Funduszu Zdrowia w Bydgoszczy o przyznanie refundacji pampersów dla moczących się nieletnich oraz zobowiązał się do zakupu nieprzemakalnych materacy i umieszczenie ich na łóżkach. Na decyzji o wyłączeniu wychowanka z grupy będzie wypisywany termin jego trwania. Wskazał również, że wychowankowie grupy terapeutyczno – leczniczej, którzy przebywają w niej z powodu choroby somatycznej, podlegają takiemu samemu regulaminowi jak pozostali nieletni, zaś dla pozostałych zostanie opracowany odrębny regulamin.

7.4. Dyscyplinowanie

Z rozmów z wychowankami Zakładu Poprawczego w Świeciu i w Nowem nie wynikało, aby wobec chłopców stosowano nadmierne czy niesłuszne restrykcje oraz stosowano odpowiedzialność zbiorową. Niepokojące jednak, w ocenie Krajowego Mechanizmu Prewencji, są relacje wychowanków o stosowaniu kary w postaci zakazu rozmów telefonicznych z rodzicami oraz umieszczenie w izbie przejściowej na określony czas, nawet powyżej 1 tygodnia. **W ocenie KMP stosowanie kary w postaci zakazu rozmów z rodziną jest niedopuszczalną praktyką**, o czym mówi Reguła 61 Narodów Zjednoczonych dotycząca Ochrony Nieletnich Pozbawionych Wolności (Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego 45/113) *„Każdy nieletni powinien mieć prawo, przy czym, jeśli zachodzi potrzeba należy mu w jego realizowaniu udzielić pomocy, do utrzymania kontaktu listowego lub telefonicznego, co najmniej 2 razy w tygodniu z osobą przez niego wybraną, chyba, że zostało mu ono odebrane na drodze*

prawnej. Każdy nieletni powinien mieć prawo otrzymywania korespondencji". Również, zgodnie z Zaleceniami CM/Rec(2008)11 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie europejskich reguł dla młodocianych przestępców objętych sankcjami lub środkami alternatywnymi, kara ograniczająca kontakty z rodziną nie powinna być stosowana chyba, że dane przewinienie ma związek z takim kontaktem „Przewinienie nie obejmuje ograniczenia kontaktów z rodziną lub wizyt, chyba że przewinienie to jest związane z takimi kontaktami lub wizytami” (Reguła 95.6).

Z treści zawartych w Regulaminie *Zasad postępowania przy stosowaniu środków dyscyplinarnych* (dalej: Zasad) Zakładu Poprawczego w Świeciu nie wynika, kto może złożyć wniosek o zastosowanie kary. Wiadome jest natomiast, że przed wymierzeniem środka dyscyplinarnego Dyrektor Zakładu przeprowadza postępowanie wyjaśniające, podczas którego wysłuchuje wychowanka. Procedura ta tylko częściowo odpowiada międzynarodowym normom w omawianym obszarze, nie jest bowiem czytelne, czy wychowanek ma prawo odwołania się od zastosowanego środka. Należy podkreślić, iż zgodnie z Regułami Narodów Zjednoczonych Dotyczącymi Ochrony Nieletnich Pozbawionych Wolności (Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego 45/113), *przepisy wydawane przez właściwą władzę administracyjną z uwzględnieniem podstawowych cech, potrzeb i praw nieletniego, powinny określać:*

- (a) zachowania stanowiące przekroczenia dyscyplinarne;*
- (b) rodzaj i czas trwania wymierzonych kar dyscyplinarnych;*
- (c) władzę właściwą do wymierzania kar;*
- (d) władzę właściwą do rozpoznania odwołań (Zasada 68).*

Kolejnym problemem dotyczącym treści Zasad jest fakt, że nie uwzględniają one konieczności zasięgnięcia opinii rady zakładu w przypadku niektórych z wymienionych w Regulaminie środków dyscyplinujących: nieudzielenia przepustki lub urlopu wychowankowi zakładu oraz wystąpienia z wnioskiem do innego zakładu tego samego rodzaju lub innego rodzaju, co jest niezgodnie z § 71 ust.2 Rozporządzenia w sprawie zakładów poprawczych i schronisk dla nieletnich¹⁹. Mimo treści § 71 ust. 1 pkt. 12 i 13 ww. Rozporządzenia, kara w postaci „przeniesienia do innej placówki”, zgodnie z Zaleceniami CM/Rec(2008)11 Komitetu Ministrów dla

¹⁹ Dz. U. z 2001 r. Nr 124, poz. 1359 ze zm.

państw członkowskich w sprawie europejskich reguł dla młodocianych przestępców objętych sankcjami lub środkami alternatywnymi nie powinna być stosowana: „*Młodociani nie mogą być przenoszeni w ramach środka dyscyplinarnego*” (Zalecenie 97). **Krajowy Mechanizm Prewencji uważa zatem, że przeniesienie do innego ośrodka nie powinno być wskazane w katalogu kar wymierzanych przez personel placówki.**

W związku z powyższym Krajowy Mechanizm rekomendował: wyłączenie z katalogu kar informacji o możliwości przeniesienia wychowanka do innej placówki oraz środków dyscyplinujących, które w przypadkach nieuzasadnionych wymogami bezpieczeństwa ograniczają wychowankom kontakty z rodziną i uniemożliwiają wychowankowi udział w zajęciach szkolnych (ZP Świecie); zawarcie w „*Regulaminie Zakładu Poprawczego w Świeciu*” informacji o prawie wychowanka do odwołania się od zastosowanego wobec niego środka dyscyplinującego i uwzględnienie konieczności zasięgnięcia opinii rady zakładu w przypadku niektórych z wymienionych w Regulaminie środków dyscyplinujących; rzetelne prowadzenie „*Księgi nagród*” oraz „*Księgi środków dyscyplinarnych*” (ZP w Nowem).

Dyrektor placówki w Świeciu poinformował KMP, iż Regulamin Zakładu Poprawczego zostanie poszerzony we wskazanym przez wizytujących zakresie. Jednakże wskazał, że wyłączenie z katalogu kar informacji o możliwości przeniesienia do innej placówki nie leży w gestii placówki, a ponadto jest zgodne z obowiązującymi przepisami prawa krajowego.

Mając na uwadze standardy międzynarodowe, ustalenia KMP oraz stanowiska Dyrektorów wizytowanych placówek, Rzecznik Praw Obywatelskich w dniu 23 września 2011 r. skierował wystąpienie²⁰ do Ministra Sprawiedliwości w sprawie stosowanej w niektórych zakładach poprawczych kary przeniesienia wychowanka do innej placówki. Wątpliwości Rzecznika wzbudził ponadto fakt, iż podstawą stosowanych w zakładach poprawczych kar nie są zapisy u.p.n, lecz rozporządzenie w sprawie zakładów poprawczych i schronisk dla nieletnich. Rzecznik zwrócił się do Ministra Sprawiedliwości z prośbą o zajęcie stanowiska w sprawie objęcia przedmiotem regulacji ustawy tych spraw dotyczących nieletnich, które wykraczają

²⁰ RPO-672825-VII/11

poza upoważnienie ustawowe wyrażone w ustawie o postępowaniu w sprawie nieletnich oraz dostosowanie ich treści do Zaleceń Komitetu Ministrów Rady Europy.

7.5. Prawo do informacji

W obu wizytowanych placówkach przyjmowani do nich chłopcy są informowani o obowiązujących zasadach. Z relacji wychowanków wynika, że mają pewną orientację w zakresie przysługujących im w placówce uprawnień i obowiązków.

Wykaz osób i instytucji, do których mogą zwracać się wychowankowie w sprawach dotyczących przestrzegania przepisów i zasad obowiązujących w Zakładzie Poprawczym w Nowem wywieszony jest na wszystkich tablicach informacyjnych Zakładu. Brak tej praktyki wizytujący stwierdzili w Zakładzie w Świeciu.

W związku z tym Mechanizm rekomendował: udostępnienie wychowankom w miejscach dla nich łatwo dostępnych wykazu osób i instytucji, do których mogą zwracać się w sprawach dotyczących przestrzegania przepisów i zasad obowiązujących w placówce, a także „Regulaminu Zakładu Poprawczego w Świeciu” i innych, dotyczących chłopców aktów normatywnych (ZP Świecie).

Dyrektor jednostki odnosząc się do wskazanej rekomendacji wyjaśnił, że prawa i obowiązki oraz spis instytucji, do których nieletni może się odwołać wywieszony są w pokojach wychowawców oraz gabinecie psychologiczno – pedagogicznym. **Jednakże, w opinii KMP adresy instytucji stojących na straży praw człowieka, powinny być wywieszony w takim miejscu aby dostęp do nich nie był uzależniony od zgody osób trzecich.**

7.6. Prawo do kontaktu ze światem zewnętrznym

Wizytujący każdorazowo weryfikują, czy nieletni mają możliwość skorzystania z przysługujących im uprawnień do kontaktu z rodziną oraz osobami najbliższymi. W tym zakresie spotkano nieprawidłowości w ZP w Nowem. W placówce tej nieletnich obowiązywał zakaz osobistego telefonowania do rodziców lub opiekunów zaraz po przyjeździe do placówki. Dodatkowo zgodnie z „Regulaminem korzystania z

aparatu telefonicznego w Zakładzie Poprawczym w Nowem” prowadzona jest kontrola wszystkich rozmów telefonicznych polegająca na odbywaniu rozmów w obecności wychowawcy i odnotowaniu informacji, do kogo wychowanek dzwoni. **Zdaniem Krajowego Mechanizmu Prewencji zapis w/w Regulaminu oraz stosowana przez pracowników Zakładu praktyka nie ma oparcia w przepisach ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich.**

W tym samym Zakładzie, podczas rozmów z chłopcami, osoby wizytujące otrzymały informacje dotyczące prowadzenia przez personel placówki stałej kontroli korespondencji wychowanków (zarówno przychodzącej jak i wychodzącej). Należy przy tym podkreślić, iż praktyka taka stoi w sprzeczności z art. 66 § 3 u.p.n.²¹. **W ocenie Krajowego Mechanizmu Prewencji, poza sytuacjami związanymi z koniecznością zapewnienia bezpieczeństwa wychowankowi lub innym osobom, stała kontrola korespondencji wychowanków nie znajduje uzasadnienia.** Jest też sprzeczna z Konwencją o Prawach Dziecka uchwaloną przez Organizację Narodów Zjednoczonych 20 listopada 1989 r.²², zgodnie z którą każde dziecko pozbawione wolności ma prawo utrzymywać kontakty ze swoją rodziną poprzez korespondencję i wizyty, z wyłączeniem sytuacji wyjątkowych²³. Korespondencja nieletniego może być kontrolowana przez dyrektora zakładu, placówki lub schroniska bądź przez upoważnionego przez niego pracownika pedagogicznego, wyłącznie w przypadkach powzięcia uzasadnionego podejrzenia, iż zawiera ona treści godzące w porządek prawny, bezpieczeństwo zakładu, placówki lub schroniska, w zasady moralności publicznej bądź może wpłynąć niekorzystnie na przebieg toczącego się postępowania lub resocjalizacji nieletniego. W razie stwierdzenia takich treści, korespondencji nie doręcza się, powiadamiając o tym nieletniego oraz sąd rodzinny wykonujący orzeczenie, podając powody tej decyzji. Ponadto, nieletniego poucza się o prawie do złożenia zażalenia, o którym mowa w art. 38 u.p.n.²⁴. Zatrzymaną korespondencję włącza się do akt osobowych nieletniego.

²¹ Ibidem.

²² Dz. U. 1991 r. Nr 120, poz. 526 ze zm.

²³ Art. 37 Konwencji o Prawach Dziecka

²⁴ Dz. U. z 2010 r. Nr 33, poz. 178 ze zm.

Nieuprawniona jest również praktyka stosowana w Zakładzie Poprawczym w Świeciu, polegająca na ograniczaniu kontaktu z rodziną w trakcie pobytu wychowanków w izbie przejściowej, po przyjęciu do placówki, co może trwać do 14 dni.

Nadto, obowiązujące w obu placówkach Regulaminy określające zasady kontaktu wychowanka z osobami spoza Zakładu, w udostępnionym wizytującym brzmieniu, nie uwzględniały możliwości bezpośredniego kontaktu wychowanków z innymi osobami, niż ich rodzice, rodzeństwo czy opiekunowie. Możliwość ograniczenia lub zakazania przez dyrektora zakładu kontaktów wychowanka z osobami spoza placówki daje art. 66§ 4 u.p.n.²⁵, ale wyłącznie w przypadku gdy kontakt ten stwarza zagrożenie dla porządku prawnego, dla bezpieczeństwa zakładu, placówki lub schroniska czy też niekorzystnie wpływa na przebieg toczącego się postępowania lub na proces resocjalizacji nieletniego. Co więcej, o każdym przypadku odmowy kontaktu nieletniego z osobami spoza zakładu, placówki lub schroniska dla nieletnich dyrektor ma obowiązek niezwłocznie zawiadomić nieletniego i sąd rodzinny wykonujący orzeczenie, informując zarazem o powodach takiej decyzji. Sąd rodzinny może decyzję dyrektora uchylić.

Zalecenia CM/Rec(2008)11 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie europejskich reguł dla młodocianych przestępców objętych sankcjami lub środkami alternatywnymi sprawę tę regulują w następujący sposób: *„Wykonywanie wspólnotowych sankcji lub środków alternatywnych w jak największym stopniu musi respektować istniejące konstruktywne sieci społeczne osób młodocianych oraz relacje z ich rodzinami”* (Reguła 32). *„Nieletni mają mieć możliwość porozumiewania się listownie – bez ograniczenia liczby listów, oraz jak najczęściej to możliwe, przez telefon lub za pomocą innych form komunikacji, ze swoimi rodzinami, innymi osobami i przedstawicielami zewnętrznych organizacji oraz otrzymywania regularnych wizyt tych osób”* (Reguła 83). *„Uzgodnienia dotyczące wizyt powinny umożliwiać młodocianym utrzymanie i rozwój relacji rodzinnych w możliwie jak najbardziej normalny sposób oraz zapewniać możliwości reintegracji społecznej”* (Reguła 84). Prawo do kontaktu z rodziną oraz innymi osobami bliskimi opisane jest

²⁵ Ibidem

również w innych międzynarodowych wytycznych, m.in. wśród Reguł Narodów Zjednoczonych dotyczących Ochrony Nieletnich Pozbawionych Wolności (Reguła 59, 60, 61).

W związku ze stwierdzonymi nieprawidłowościami Krajowy Mechanizm Prewencji zalecił: umożliwienie wychowankom przebywającym w izbie przejściowej kontaktu z rodziną, również w formie odwiedzin i telefonów (ZP Świecie, ZP Nowe); zmianę „Regulaminów” w zakresie zasad kontaktu wychowanka z osobami spoza Zakładu, poprzez uwzględnienie możliwości bezpośredniego kontaktu wychowanków z innymi osobami, niż ich rodzice czy opiekunowie prawni oraz w zakresie kontroli korespondencji wychowanków, poprzez wykluczenie zasady kontrolowania całej korespondencji wszystkich wychowanków i możliwości zatrzymywania wszelkiej korespondencji (ZP Świecie, ZP Nowe).

Dyrektor Zakładu w Świeciu pozytywnie odniósł się do rekomendacji dotyczącej dokonania zmian we wskazanej dokumentacji, jednocześnie poinformował Mechanizm, że nie stwarza on żadnych problemów w kontakcie z rodziną nieletniego umieszczonego w izbie przejściowej.

7.7. Prawo do ochrony zdrowia

W ocenie Krajowego Mechanizmu Prewencji Zakład Poprawczy w Świeciu wypełnia w sposób należyty obowiązki związane z właściwą ochroną zdrowia swoich podopiecznych. Jednakże stosowana w placówce praktyka poddawania wychowanków testom na obecność narkotyków w organizmie wyłącznie w przypadkach uzasadnionych podejrzanym zachowaniem dziecka powinna mieć odzwierciedlenie w zapisach wewnętrznych procedur. W dokumencie pt.: *„Procedura przyjęcia do zakładu nieletniego: nowego, powracającego z urlopu, przepustki, doprowadzonego przez policję (ucieczka, niepowrót)”*, widniał zapis, z którego wynikało, że każdy wychowanek powracający z urlopu lub przepustki poddawany jest testom na obecność narkotyku w organizmie. **W ocenie Krajowego Mechanizmu Prewencji testowanie powinno służyć kontroli abstynencji, zgodnie ze standardami leczenia i nie powinno być metodą kontroli wszystkich wychowanków, w tym osób nie objętych leczeniem z uzależnień.**

Natomiast wychowankowie Zakładu Poprawczego w Nowem podczas rozmów z przedstawicielami KMP skarżyli się na opiekę zdrowotną, w tym m.in. na brak specjalistycznego leczenia oraz stosowanie maści i „tabletek do ssania” na wszelkie zgłoszone przez nich dolegliwości. Chłopcy, aby skorzystać z opieki zdrowotnej, muszą zgłaszać pracownikowi pedagogicznemu potrzebę wizyty w ambulatorium. Pracownik ten, zgodnie z zapisem „*Procedury doprowadzenia nieletnich do pielęgniarki, lekarza na terenie zakładu i poza nim (umieszczenie w szpitalu)*”, decyduje o tym czy konieczne jest by wychowanek poszedł do pielęgniarki. Krajowy Mechanizm Prewencji ustalił, iż badanie nieletnich odbywa się w obecności pracownika ochrony, który razem z lekarzem i pacjentem przebywa w gabinecie lub stoi na korytarzu – wówczas wizyta odbywa się przy otwartych drzwiach. Należy podkreślić, iż stojąca na korytarzu osoba jest w stanie usłyszeć treść rozmowy pacjenta z lekarzem. **Krajowy Mechanizm Prewencji stoi na stanowisku, iż obecność osób niewykonujących zawodu medycznego w trakcie udzielania świadczeń zdrowotnych wychowankowi, w każdym przypadku powinna mieć charakter wyjątkowy i znajdować zastosowanie wyłącznie wtedy, gdy wymaga tego bezpieczeństwo osoby wykonującej świadczenie zdrowotne. W przeciwnym razie, naruszane jest prawo do intymności i poszanowania godności nieletnich oraz prawo do tajemnicy medycznej.**

Dodatkowo „*Procedura doprowadzenia nieletnich do pielęgniarki, lekarza na terenie zakładu i poza nim (umieszczenie w szpitalu)*”, w ocenie Krajowego Mechanizmu Prewencji, nie reguluje tego na jakiej podstawie pracownik pedagogiczny podejmuje decyzję o skierowaniu czy też odmowie skierowania wychowanka do pielęgniarki lub lekarza. Podkreślenia wymaga też fakt, że z przedstawionego przez Zakład Poprawczy wykazu pracowników i posiadanego przez nich wykształcenia wynika, że żaden z pracowników pedagogicznych nie ma dodatkowego wykształcenia z zakresu ochrony zdrowia. Wizytujący odnotowali fakt, iż w dniu kontroli w izbie przejściowej znajdowała się jedna osoba, która do Zakładu została przetransportowana poprzedniego dnia ok. godz. 14.00 i przez blisko dobę nie została poddana wstępnym badaniom lekarskim. W ocenie Krajowego Mechanizmu Prewencji, Zakład Poprawczy w Nowem nie wypełnia w sposób należyty

obowiązków związanych z właściwą ochroną zdrowia swoich podopiecznych. Uchybienia dotyczą przeprowadzania badań w asyście pracownika niemedycznego, braku profilaktyki zdrowotnej oraz dostępu do opieki medycznej.

W związku z poczynionymi ustaleniami, Krajowy Mechanizm Prewencji rekomendował: udzielanie świadczeń medycznych poza zasięgiem słuchu i wzroku pracowników niemedycznych oraz odpowiednią zmianę treści „*Procedur doprowadzenia nieletnich do pielęgniarstwa, lekarza na terenie zakładu i poza nim*”(ZP Nowe) oraz zmianę dokumentu pt.: „*Procedura przyjęcia do zakładu nieletniego: nowego, powracającego z urlopu, przepustki, doprowadzonego przez policję (ucieczka, niepowrót)*”, poprzez modyfikację zapisu, dającego obecnie podstawę do poddawania każdego powracającego z urlopu lub przepustki wychowanka testom na obecność narkotyków w organizmie (ZP Świecie).

Zgodnie z udzieloną przez Dyrektora placówki w Świeciu informacją, rekomendowany przez Mechanizm zapis został zmieniony.

7.8. Prawo do edukacji

Dla przebywających w obu placówkach chłopców organizowane są zajęcia szkolne, warsztaty terapii zajęciowej, zajęcia wychowawczo-opiekuńcze, a także kulturalno-oświatowe i sportowo-rekreacyjne. Do wychowanków adresowane są także programy przyuczające do zawodu: ślusarz, spawacz i pomocnik murarza (ZP Świecie) oraz stolarz, ślusarz, murarz-betoniarz i kucharz małej gastronomii (ZP Nowe). Nieletni w placówce w Świeciu, których stan zdrowia nie pozwala na przyuczenie do zawodu, uczestniczą w warsztatach terapii zajęciowej.

Dodatkowo zespół diagnostyczno - korekcyjny Zakładu Poprawczego w Nowem prowadzi terapie i warsztaty grupowe takie jak: proorientacja zawodowa (program autorski dot. usamodzielnienia się wychowanka, efektem końcowym jest otrzymanie „*Informatora dla wychowanków zwalnianych z Zakładu Poprawczego w Nowem*”), psychoprofilaktyka uzależnień. Dla grupy readaptacyjnej dodatkowo prowadzone są warsztaty rozwoju osobistego, warsztaty koncentracji uwagi (program pilotażowy), socjoterapia z arteterapią oraz zajęcia indywidualne, które głównie oparte

są o indywidualne programy resocjalizacji. Szeroką ofertę w tym zakresie Krajowy Mechanizm Prewencji uznaje za dobrą praktykę.

W obu placówkach dostępna jest biblioteka z odpowiednimi do wieku wychowanków książkami.

Z informacji uzyskanych w toku wizytacji Zakładu Poprawczego w Świeciu wynika, że problemem jest brak podstaw prawnych do przekazywania pieniędzy za wykonaną pracę ich autorom – wychowankom Zakładu. Nadto podmiot nadzorujący funkcjonowanie zakładów poprawczych – Minister Sprawiedliwości – nie uwzględnia problemu praktycznej niemożności przeprowadzenia nauki zawodu w tego typu placówce. Ze względu na stan chłopców, można ich jedynie przyuczać do zawodu.

7.9. Prawo do praktyk religijnych

Z informacji uzyskanych w rozmowach z wychowankami jak i personelem placówek wynika, że prawo do praktyk religijnych jest respektowane. Wizytujący nie stwierdzili obowiązkowego udziału chłopców w praktykach religijnych. Sytuację tę należy ocenić jako prawidłową.

8. Młodzieżowe Ośrodki Wychowawcze oraz Młodzieżowe Ośrodki

Socjoterapii

W trzecim kwartale 2011 r. przedstawiciele Krajowego Mechanizmu przeprowadzili wizytacje dwóch młodzieżowych ośrodków wychowawczych²⁶. Ustalenia dokonane w trakcie wizytacji tych placówek zostaną przedstawione w kolejnym sprawozdaniu kwartalnym. W niniejszym raporcie natomiast zaprezentowane zostały wyniki wizytacji Młodzieżowego Ośrodka Socjoterapii w Ustce (dalej MOS), przeprowadzonej w II kwartale 2011 r.

8.1. Warunki bytowe

²⁶ Młodzieżowy Ośrodek Wychowawczy im. św. Siostry Faustyny w Krakowie (20-21.09.2011 r.), Młodzieżowy Ośrodek Wychowawczy w Krakowie (22.09.2011 r.)

Zdaniem członków KMP warunki bytowe we wszystkich pomieszczeniach MOS, z wyjątkiem sanitariatów, były bardzo dobre. W dwóch toaletach brakowało drzwi oraz kranu w umywalce, w kilku prysznicach były zdemontowane słuchawki, z dwóch ciekła woda, brakowało zasłonek prysznicowych. Zgodnie z Regułą 65.2 Zaleceń CM/Rec(2008)11 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie europejskich reguł dla młodocianych przestępców objętych sankcjami lub środkami alternatywnymi: „*Młodociani mają mieć dostęp do pomieszczeń sanitarnych, które są higieniczne i respektują prywatność*”. **W ocenie KMP stworzenie warunków w pomieszczeniach sanitarnych zapewniających intymność nieletnich jest obowiązkiem kierownictwa placówki.**

Wychowankowie, z którymi przeprowadzono indywidualne rozmowy, pozytywnie ocenili warunki bytowe panujące w placówce. Nieletni chwalili również wydawane w Ośrodku posiłki, podkreślając, że jest możliwość skorzystania z dodatkowej porcji. Niektórzy podnosili brak owoców, jogurtów czy warzyw.

W zakresie warunków bytowych w wizytowanej placówce Mechanizm rekomendował: zapewnienie właściwego funkcjonowania sanitariatów w Ośrodku, w tym wyposażenie stanowisk prysznicowych w zasłonki gwarantujące kąpiącym się poczucie intymności oraz wzbogacenie diety nieletnich w warzywa i owoce.

Dyrektor MOS poinformowała KMP, iż dokonano niezbędnych napraw sprzętu w sanitariatach oraz uzupełniono braki zasłonek prysznicowych. Wyjaśniła ponadto, że jadłospis opracowywany jest z uwzględnieniem norm żywieniowych odpowiednich dla grupy wiekowej podopiecznych MOS.

8.2. Ochrona przed poniżającym traktowaniem albo karaniem

W wizytowanej placówce wątpliwości wizytujących wzbudziły niektóre z zapisów obowiązującego w MOS katalogu kar. Zawiera on między innymi karę „usunięcia z placówki lub przeniesienia do innego Ośrodka”. Zgodnie z Zaleceniami CM/Rec(2008)11 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie europejskich reguł dla młodocianych przestępców objętych sankcjami lub środkami alternatywnymi tego typu kara nie powinna być stosowana (*Zalecenie 97: Młodociani nie mogą być przenoszani w ramach środka dyscyplinarnego*). **Krajowy Mechanizm**

Prewencji nie kwestionuje samej instytucji przeniesienia wychowanka, lecz umieszczenie tego środka w katalogu środków dyscyplinarnych.

Wątpliwości KMP budzi również konsekwencja niewłaściwego zachowania wychowanka w postaci „przydzielenia dodatkowego zakresu obowiązków, praca poza kolejnością”. Wskazać należy, że zgodnie z Regułami Narodów Zjednoczonych Dotyczące Ochrony Nieletnich Pozbawionych Wolności (Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego 45/113) praca nie może stanowić kary dyscyplinarnej (Reguła 67). Ponadto, **w opinii KMP taka kara jest niedopuszczalna, gdyż może prowadzić w praktyce do pejoratywnego postrzegania przez wychowanka pracy, a to zaś - skutecznie zniechęć do poszukiwania w przyszłości zatrudnienia.**

Zastrzeżenia członków Mechanizmu dotyczyły również kilku kryteriów oceny zachowania systemu motywacyjnego. W zależności od liczby uzyskanych przez wychowanka punktów, nieletni może znaleźć się w jednej z pięciu grup (naganna, nieodpowiednia, podstawowa, dobra i wyróżniająca). Tylko wychowankowie zaliczeni do grupy dobrej mają możliwość wyjść na zajęcia sportowe na salę gimnastyczną czy też skorzystania z wyjazdu na basen. **W ocenie przedstawicieli Krajowego Mechanizmu Prewencji dbanie o kondycję fizyczną, a w związku z tym możliwość korzystania z sal do ćwiczeń oraz uprawiania sportów powinna być dostępna dla każdego wychowanka, nie tylko dla wychowanków zakwalifikowanych do grupy dobrej bądź wyróżniającej.** Traktowanie tego typu zajęć jako przywileju jest nieuzasadnione. Nie ulega wątpliwości, iż aktywność fizyczna dobrze wpływa na właściwy rozwój młodych osób. Zgodnie z Zaleceniem CM/Rec(2008)11 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie europejskich reguł dla młodocianych przestępców objętych sankcjami lub środkami alternatywnymi *„działania w ramach systemu powinny mieć na celu edukację, rozwój osobisty i społeczny, szkolenie zawodowe, resocjalizację i przygotowanie do wyjścia na wolność. Mogą obejmować: (...) wychowanie fizyczne i sport; kreatywne sposoby spędzania wolnego czasu i hobby* (Reguła 77). W związku z powyższym, **Krajowy Mechanizm Prewencji stoi na stanowisku, iż aktywności sportowe powinny być udostępniane jak najszerszej grupie nieletnich.**

W załączniku określającym zasady przyznawania punktacji wychowankom zawarto deprecjonujące wyrażenia np. „0 punktów w obszarze kultura osobista – wychowanek jest brudasem, niechlujem (...)”. **W ocenie Krajowego Mechanizmu Prewencji tego typu sformułowania są stygmatyzujące i nie powinny być zawarte w systemie punktacji wychowanków.** Kolejny wątpliwy w swej treści zapis dotyczył maksymalnej oceny w zakresie wykroczenia, przestępstwa i patologii – „wychowanek nie dokonał żadnych przestępstw, wykroczeń, patologii, a wręcz im przeciwdziała, pomaga w wykryciu sprawców czynów zabronionych.” Takie sformułowanie może powodować, że wychowanek będzie postrzegany w grupie jako donosiciel i z pewnością zniechęca wychowanków do starania się o uzyskanie wysokiej liczby punktów w tym obszarze.

W rozmowach indywidualnych wychowankowie przyznali, iż w placówce są stosowane kary zbiorowe np. bieganie wokół Ośrodka, robienie pompek, bieganie dookoła boiska, stanie w szeregu do czasu, aż ktoś przyzna się do winy. Opisanie sytuacji stoją w sprzeczności z Regułami Narodów Zjednoczonych Dotyczącymi Ochrony Nieletnich Pozbawionych Wolności (Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego 45/113): „*Sankcje zbiorowe mają być zakazane*” (Reguła 67).” *Dyscyplinarne karanie nieletniego powinno być dozwolone wyłącznie w ściśle wytyczonych granicach obowiązującego prawa i regulaminów*” (Reguła 70). Ponadto, **stosowanie kary polegającej na wykonywaniu ćwiczeń fizycznych jest niewłaściwym oddziaływaniem. Zdaniem przedstawicieli Mechanizmu, tego typu kary mogą zaowocować u nieletnich wypaczeniem właściwego obrazu ćwiczeń służących wzmacnianiu kondycji fizycznej.**

W związku z powyższym KMP zalecił: skorygowanie systemu kar i nagród poprzez usunięcie zapisu o karze w postaci pracy na rzecz Ośrodka; zaprzestanie stosowania odpowiedzialności zbiorowej oraz kar w postaci ćwiczeń fizycznych; wyeliminowanie przypadków stosowania kary w postaci przeniesienia do innej placówki; usunięcie stygmatyzujących sformułowań z zasad przyznawania punktów za zachowanie wychowanków oraz usunięcie z tablic wywieszonych na korytarzach imiennych informacji o uzyskanej punktacji wychowanków.

Według wyjaśnień Dyrektora placówki nie ma nic nieuzasadnionego w ujęciu w systemie kar zapisu o przeniesieniu do innego ośrodka, zaś kara w postaci pracy nie prowadzi do pejoratywnego jej postrzegania. Do pozostałych rekomendacji KMP odniesiono się pozytywnie. Sprawa MOS w Ustce pozostaje wciąż przedmiotem zainteresowania Krajowego Mechanizmu Prewencji.

8.3. Prawo do informacji

Wychowanek zaraz po przyjęciu do MOS zapoznawany jest z regulaminem placówki, wychowawca wyjaśnia wszelkie wątpliwości nieletniego w tym zakresie, omawia plan dnia. Po zapoznaniu z obowiązującymi w Ośrodku prawami i obowiązkami, wychowanek podpisuje kontrakt wstępny dotyczący pobytu w placówce. Po miesiącu wychowawca grupy sporządza z nim kontrakt indywidualny dotyczący pobytu w Ośrodku. Jednakże w MOS brakowało udostępnionych w widocznym miejscu adresów instytucji takich jak np. Rzecznika Praw Dziecka, Rzecznika Praw Obywatelskich, Sędziego Sądu Rejonowego, a także regulaminu i statutu Ośrodka. Wywieszony był natomiast program punktowy za zachowania w poszczególnych dziedzinach.

Krajowy Mechanizm Prewencji zalecił wywieszenie w miejscach ogólnie dostępnych (korytarze) adresów ww. instytucji. Dyrektor MOS wyjaśniła, że plakaty z informacjami dotyczącymi numerów telefonów do instytucji stojących na straży przestrzegania praw nieletnich wywieszono są na drzwiach gabinetu psychologa i pedagoga.

8.4. Prawo do kontaktu ze światem zewnętrznym – ochrona więzi rodzinnych

W rozmowach indywidualnych żaden z wychowanków nie wskazał, aby istniały jakiegokolwiek przeszkody ze strony placówki w zakresie odwiedzin zarówno przez rodzinę jak i kolegów. Wychowankowie mogą korzystać z telefonów komórkowych po wyrażeniu pozytywnej opinii przez Zespół Wychowawczy.

W ocenie Krajowego Mechanizmu Prewencji prawo do kontaktu ze światem zewnętrznym w wizytowanej jednostce jest realizowane prawidłowo.

8.5. Prawo do opieki medycznej

Placówka nie zatrudnia lekarza i pielęgniarki. Wychowankowie, w razie problemów zdrowotnych korzystają z opieki medycznej w lokalnej przychodni.

Nieletni nie są poddawani badaniom profilaktycznym np. stomatologicznym czy ginekologicznym. Brak zapewnienia wychowankom badań profilaktycznych jest niezgodny z Zaleceniami CM/Rec(2008)11 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie europejskich reguł dla młodocianych przestępców objętych sankcjami lub środkami alternatywnymi, tj. Regułą 71.: *„Młodociani powinni otrzymywać profilaktyczną opiekę medyczną i edukację w zakresie zdrowia”*, oraz Regułą 75.: *„Opieka zdrowotna w instytucjach dla nieletnich nie powinna ograniczać się do leczenia chorych pacjentów, ale powinna być rozszerzona na medycynę społeczną i profilaktykę oraz nadzorowanie żywienia”*.

Członkowie KMP stwierdzili również niewykonanie badań nowoprzyjętym do placówki wychowankom.

Krajowy Mechanizm Prewencji rekomendował: zapewnienie nowoprzyjętym nieletnim wstępnych badań lekarskich, opracowanie procedury podawania leków oraz zagwarantowanie wychowankom profilaktycznej opieki medycznej. Dyrektor placówki poinformowała KMP, że nowoprzyjęci wychowankowie posiadają zaświadczenie lekarskie dotyczące stanu zdrowia, zaś w przypadku jego braku wychowawca przeprowadza z nim na ten temat rozmowę. Kadra pedagogiczna MOS odmówiła podjęcia odpowiedzialności podawania wychowankom leków, w związku z czym Dyrektor nie przychylił się do rekomendacji opracowania stosownej procedury

8.6. Oddziaływania wychowawcze i terapeutyczne

Wychowankowie placówki mają zagwarantowany szeroki dostęp do różnego typu zajęć w ramach prowadzonego procesu resocjalizacyjnego. Oddziaływania wychowawcze i resocjalizacyjne prowadzone są przez wychowawców, psychologa i pedagoga poprzez m.in. zajęcia grupowe, spotkania indywidualne, organizowanie wycieczek i kół zainteresowań. W ocenie KMP ważną rolę w procesie wychowawczym pełni stałe towarzyszenie nieletnim w codziennych zajęciach.

W placówce odbywają się zajęcia z socjoterapii, trening zastępowania agresji ART, program profilaktyczny START, warsztaty z doradztwa zawodowego oraz zajęcia profilaktyczne.

8.7. Prawo do nauki

W wizytowanej placówce prawo do nauki realizowane było prawidłowo.

8.8. Prawo do wykonywania praktyk religijnych

W rozmowach indywidualnych wszyscy nieletni przyznali, że obecność na mszy św. jest obowiązkowa. Tymczasem, Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej²⁷ w art. 53 zapewnia każdemu wolność sumienia i religii, która obejmuje wolność wyznawania lub przyjmowania religii według własnego wyboru oraz ustanawia zakaz zmuszania do uczestniczenia w praktykach religijnych. Również standardy zawarte w instrumentach prawa międzynarodowego wyraźnie wskazują na konieczność zapewnienia wszystkim wolności myśli, sumienia i wyznania. Reguły Narodów Zjednoczonych Dotyczące Ochrony Nieletnich Pozbawionych Wolności (Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego 45/113) w zakresie posług religijnych głoszą: *„Każdemu nieletniemu należy pozwolić na zaspokajanie potrzeb jego życia religijnego i duchowego. Jeżeli w zakładzie przebywa wystarczająca liczba nieletnich jednego wyznania, należy powołać przedstawiciela tego wyznania, aby odprawiał dla nich obrzędy. Każdy nieletni ma prawo do przyjmowania wizyt duchownych swojego wyznania, uczestniczenia w obrzędach, ale także do nieuczestniczenia w nich i do swobody odmowy poddawania się religijnej edukacji i indoktrynacji”* (Reguła 48). Z kolei w brzmieniu Zalecenia CM/Rec(2008)11 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie europejskich reguł dla młodocianych przestępców objętych sankcjami lub środkami alternatywnymi *wolność myśli, sumienia i wyznania młodocianych powinna być respektowana (Zalecenie 87.1). Instytucjonalny reżim powinien być zorganizowany w takim stopniu, w jakim możliwe jest praktykowanie przez młodocianych ich religii i przekonań, uczestnictwo w nabożeństwach lub spotkaniach prowadzonych przez upoważnionych przedstawicieli religii i wyznań,*

²⁷ Dz. U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483 ze zm.

przyjmowanie wizyt prywatnych przedstawicieli religii lub wyznań oraz posiadanie ksiąg lub materiałów informacyjnych dotyczących ich religii lub przekonań (Zalecenie 87.2). Młodociani nie mogą być zmuszani do praktykowania religii, wyznania, uczestnictwa w nabożeństwach religijnych lub spotkaniach, udziału w praktykach religijnych lub akceptowania wizyt przedstawicieli którejkolwiek religii lub wyznania (Zalecenie 87.3). Obowiązek uczestnictwa w mszach św. wbrew woli wychowanka godzi również w Konwencję o Prawach Dziecka²⁸, która w art. 14 stwierdza „Państwa-Strony będą respektowały prawo dziecka do swobody myśli, sumienia i wyznania”. W związku z powyższym, w ocenie Krajowego Mechanizmu Prewencji należy wyeliminować praktykę zmuszania nieletnich do uczestniczenia w nabożeństwach. Kierownictwo placówki zaprzeczyło istnieniu tego typu obowiązkowi tłumacząc, że tylko ci nieletni, którzy zadeklarowali swoją chęć do wyjścia do kościoła mają obowiązek uczestniczyć w nabożeństwie.

8.9. Prawo do rekreacji i wypoczynku

W placówce prowadzone są liczne koła zainteresowań, w weekendy organizowane są rajdy na orientację, wycieczki do lasu, biegi, wycieczki rowerowe, nordic walking, spływy kajakowe. Nieletni mogą korzystać z boiska asfaltowego oraz z „Orlika”.

9. Policyjne Izby Dziecka

W III kwartale 2011 r. Krajowy Mechanizm Prewencji nie przeprowadzał wizytacji w policyjnych izbach dziecka (dalej PID). Poniżej przedstawiono wnioski z wizytacji Policyjnej Izby Dziecka w Bydgoszczy, w Kielcach oraz w Gorzowie Wielkopolskim, przeprowadzonych w II kwartale bieżącego roku.

²⁸ Dz. U. z 1991 r. Nr 120, poz. 526 ze zm.

9.1. Legalność pobytu

Wizytujący każdorazowo weryfikowali długość pobytu nieletnich umieszczonych w PID. W dwóch²⁹ z wizytowanych placówek stwierdzono przypadki pobytu nieletnich dłużej niż określają to przepisy u.p.n. – art. 40 § 6 i § 7³⁰, przy czym najdłuższy pobyt trwał 18 dni (PID Bydgoszcz). Komendanci wizytowanych jednostek wyjaśniali, iż powyższe sytuacje spowodowane były długim terminem oczekiwania na znalezienie przez właściwy okręgowy zespół nadzoru pedagogicznego miejsca w schronisku, w którym miał być umieszczony nieletni. **Krajowy Mechanizm Prewencji każdorazowo podkreśla, że policyjne izby dziecka nie są placówkami dostosowanymi do dłuższych pobytów nieletnich, przywołując zalecenia Komitetu do Spraw Zapobiegania Torturom (CPT).**

Sprawa przedłużających się pobytów nieletnich w PID jest w stałym zainteresowaniu Rzecznika Praw Obywatelskich. W dniu 1 czerwca 2011 r. Rzecznik skierował wystąpienie³¹ w tej sprawie do Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji oraz Ministra Sprawiedliwości. W odpowiedzi z dnia 1 czerwca 2011 r. Podsekretarz Stanu w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych i Administracji wyjaśnił, że przyczyną przedłużających się pobytów nieletnich w PID jest niewystarczająca liczba miejsc w schroniskach dla nieletnich. Jednakże Sekretarz Stanu w Ministerstwie Sprawiedliwości, w odpowiedzi na przedmiotowe wystąpienie, wskazał, że wykorzystanie miejsc w schroniskach dla nieletnich utrzymuje się na poziomie 70%, co umożliwia natychmiastowe umieszczanie nieletnich w tych placówkach.

W związku z otrzymanymi odpowiedziami, w dniu 25 sierpnia 2011 r., Zastępca Rzecznika Praw Obywatelskich skierował wystąpienie³² do Komendanta Głównego Policji w sprawie przedłużających się pobytów nieletnich zatrzymanych w policyjnych izbach dziecka. Powołując się na zalecenia Europejskiego Komitetu ds. Zapobiegania Torturom i Nieludzkiemu oraz Poniżającemu Traktowaniu lub Karaniu (CPT), Zastępca Rzecznika zwrócił się z prośbą o rozważenie propozycji każdorazowego informowania przez kierowników policyjnych izb dziecka sądu

²⁹ PID w Gorzowie Wielkopolskim, PID w Bydgoszczy

³⁰ Dz. U. z 2010 r. Nr 33, poz. 178 ze zm.

³¹ RPO-672816-VII/11

³² RPO-672816-VII/11, RPO-668208-VII/11

rodzinnego, na polecenie którego nieletni przebywa w placówce, o upływającym lub zbyt długim terminie pobytu. W odpowiedzi na ww. wystąpienie Komendant podzielił przywołane powyżej stanowisko Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji, z treści którego wynika, że przedłużający się pobyt nieletnich w PID jest następstwem oczekiwania na znalezienie miejsca w orzeczonej w postanowieniu sądu placówce. Komendant wskazał ponadto, że wystąpił z wnioskiem o podjęcie prac legislacyjnych związanych z uregulowaniem czasu pobytu nieletniego w PID po ogłoszeniu przez sędziego rodzinnego postanowienia o umieszczeniu w stosownej placówce.

9.2. Personel

Mechanizm weryfikuje każdorazowo możliwość podnoszenia kwalifikacji i umiejętności przez funkcjonariuszy pracujących w PID. Zgodnie ze standardami CPT ogranicza to znacznie ryzyko niewłaściwego traktowania przebywających w tych warunkach nieletnich. W tym zakresie spotkano nieprawidłowości w Izbie w Gorzowie Wlkp., w której funkcjonariusze nie mają organizowanych systematycznych, interdyscyplinarnych szkoleń i kursów w zakresie pracy z nieletnimi, w tym z pomocy przedmedycznej. Zgodnie z zaleceniami Komitetu do Spraw Zapobiegania Torturom i Nieludzkiemu oraz Poniżającemu Traktowaniu lub Karaniu (CPT) *„Cały personel, łącznie z osobami wykonującymi wyłącznie obowiązki w zakresie dozoru, powinien przechodzić profesjonalne szkolenie, zarówno w czasie przyjęcia do pracy, jaki i w jej trakcie, a także otrzymywać odpowiednie wsparcie z zewnątrz oraz nadzór w wykonywaniu ich obowiązków. Ponadto zarządzanie takimi ośrodkami powinno być powierzone osobom z zaawansowanymi umiejętnościami przywódczymi, które mają zdolność skutecznego reagowania na złożone i rywalizujące ze sobą potrzeby, zarówno ze strony osób nieletnich, jak i personelu”* (§ 33 Dziewiątego Sprawozdania Ogólnego [CPT/Inf (99) 12]. Stanowisko to znajduje odzwierciedlenie także w regułach międzynarodowych, zgodnie z którymi *„personelowi pracującemu z nieletnimi pozbawionymi wolności, umożliwia się systematyczne szkolenia z zakresu wiedzy i umiejętności zawodowych, w szczególności z psychologii dziecka, pracy socjalnej i wychowawczej z dzieckiem, a także międzynarodowych standardów i norm dotyczących praw człowieka i praw dziecka”*

[pkt 85 Reguł Narodów Zjednoczonych Dotyczących Ochrony Nieletnich Pozbawionych Wolności (Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego 45/113)].

Każda z wizytowanych placówek zatrudnia kobiety, których obecność zapewnia każdorazowo dokonywanie przeszukań przez osoby tej samej płci.

W związku z tym **Krajowy Mechanizm Prewencji rekomendował:** przeprowadzenie szkolenia dla personelu Izby z zakresu udzielania pierwszej pomocy przedmedycznej. W odpowiedzi na wydaną w tym zakresie rekomendację, Komendant Miejski Policji w Gorzowie Wlkp., poinformował Mechanizm, iż zaplanowano szkolenie z przedmiotowej tematyki.

9.3. Warunki bytowe

Warunki bytowe panujące w wizytowanych Izbach należy ocenić jako dobre. Wszystkie pomieszczenia, z których korzystają nieletni są czyste i zadbane.

Zastrzeżenia wizytujących wzbudził fakt nie wydawania nieletnim umieszczonym w Izbie w Kielcach bielizny. Odnotowana nieprawidłowość stanowi nie tylko niespełnienie obowiązku wynikającego z powszechnie obowiązujących przepisów prawa, ale może wiązać się również z dużą niedogodnością dla nieletnich, szczególnie dla przebywających w jednostce dziewcząt.

9.4. Traktowanie

W placówce w Gorzowie Wlkp. oraz w Kielcach osoby wizytujące nie miały zastrzeżeń co do traktowania osób nieletnich przez funkcjonariuszy PID. Natomiast z niepokojącą sytuacją spotkano się podczas wizytacji PID w Bydgoszczy, podczas której na twarzy nieletniego widoczne były obrażenia w postaci zasinienia i otarcia naskórka. Poinformował on wizytujących, że został pobity przez policjantów podczas zatrzymania i przesłuchania w Komisariacie Policji w Nakle. Z informacji uzyskanej od nieletniego wynika, że został on poddany obdukcji lekarskiej, zaś fakt pobicia zgłoszono prokuraturze. Z uwagi na brak dostępu do danych osobowych Krajowy Mechanizm Prewencji nie był w stanie zweryfikować opisanego zdarzenia. Jednakże kierując się zasadami zawartymi w instrumentach prawa międzynarodowego oraz stanowiskami Europejskiego Komitetu do Spraw Zapobiegania Torturom i

Nieludzkiemu oraz Poniżającemu Traktowaniu lub Karaniu (CPT), Krajowy Mechanizm Prewencji podkreśla, że **zatrzymanie przez funkcjonariuszy policji, przesłuchanie i izolacja są dla młodego człowieka traumatycznym przeżyciem. Te szczególne okoliczności wywołują poczucie strachu, osamotnienia, niepewności i przygnębienia. Z uwagi na nieukształtowaną jeszcze osobowość oraz dojrzałość fizyczną i psychiczną dziecka, jest ono bardziej, aniżeli osoba dorosła, narażone na złe traktowanie oraz wszelkiego rodzaju nadużycia, przede wszystkim w okresie bezpośrednio po zatrzymaniu. W związku z tym wszystkie osoby odpowiedzialne za zatrzymanie, przesłuchanie i izolację nieletniego winny dbać o to, aby jego prawa były szczególnie chronione, bez względu na powód zatrzymania i uwięzienia.**

9.5. Dyscyplinowanie

Wizytujący nie mieli zastrzeżeń co do stosowanych w PID w Bydgoszczy oraz w PID Kielcach środków dyscyplinujących. Jedynie w placówce w Gorzowie Wlkp. dokument regulujący pobyt nieletnich nie zawierał katalogu kar i nagród, które mogą stanowić konsekwencje zachowania umieszczonych w Izbie dzieci. W ocenie Krajowego Mechanizmu Prewencji należy zmienić treść omawianego dokumentu poprzez jej uzupełnienie, zgodnie z § 6 rozporządzenia Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 21 stycznia 2002 r. w sprawie szczegółowych zasad pobytu nieletnich w policyjnych izbach dziecka³³, o nagrody oraz kary możliwe do zastosowania w PID, tj. ustną pochwałą lub upomnienie. Zgodnie z otrzymanym przez Mechanizm wyjaśnieniem Komendanta, Regulamin pobytu nieletnich w PID został uzupełniony we wskazanym zakresie.

9.6. Prawo do informacji

W ocenie Krajowego Mechanizmu Prewencji, funkcjonariusze pełniący służbę w wizytowanych jednostkach, w sposób należyty informują wychowanków o przysługujących im prawach. Nieletni w chwili przyjęcia zapoznawani są ze swoimi prawami i obowiązkami.

³³ Dz. U. z 2002 r. Nr 10 poz. 104 ze zm.

Jedynę **zalecenie Krajowego Mechanizmu Prewencji** w tym zakresie dotyczyło zamieszczenia w ogólnodostępnym miejscu informacji z adresami instytucji, do których wychowankowie mogą zwrócić się w sytuacji naruszenia ich praw, w tym do: Rzecznika Praw Obywatelskich, Rzecznika Praw Dziecka, Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka, sędziów rodzinnych. **Krajowy Mechanizm Prewencji uważa, że każdemu nieletniemu pozbawionemu wolności należy umożliwić stały dostęp do adresów instytucji, do których mogą się zwrócić w sytuacji, gdy ich prawa nie są przestrzegane. Adresy instytucji powinny znajdować się w ogólnodostępnym i widocznym dla nieletnich miejscu, tak by wgląd do nich nie był uzależniony od decyzji personelu lub innych czynników.** Komendanci jednostek Policji w Bydgoszczy i Gorzowie Wlkp. poinformowali o zrealizowaniu zalecenia KMP.

9.7. Prawo do kontaktu ze światem zewnętrznym

W PID w Gorzowie Wlkp. oraz w Kielcach prawo do kontaktu ze światem zewnętrznym realizowane jest prawidłowo. Wątpliwości Krajowego Mechanizmu Prewencji wzbudziła praktyka udzielania widzeń każdorazowo w obecności funkcjonariusza policji pełniącego służbę (PID Bydgoszcz). **Zdaniem Mechanizmu obecność funkcjonariuszy podczas odwiedzin rodziców lub opiekunów nieletniego powinna być stosowana tylko w uzasadnionych, wyjątkowych przypadkach, które mogą godzić w bezpieczeństwo placówki, nieletniego lub osób odwiedzających, lub w sytuacji, gdy sąd wyda pisemne polecenie udzielenia widzenia w obecności personelu Izby. W przeciwnym razie jest to naruszeniem prawa nieletniego do ochrony tajemnicy komunikowania się.**

Również w placówce w Bydgoszczy nieletni nie mają możliwości wykonywania rozmów telefonicznych. Europejski Komitet ds. Zapobiegania Torturom (CPT), w sprawozdaniu dla polskiego rządu z wizyty w Polsce w 2004 r. [(Rada Europy, Strasburg, 11.04.2005 r.); CPT (2005)3] zaleca, *aby władze polskie podjęły następujące kroki w policyjnych izbach dziecka: stworzenie większych możliwości podtrzymywania kontaktów z rodzinami, szczególnie należy pozwolić na regularne wizyty rodzin, poza wyjątkowymi przypadkami, które są umotywowane*

okolicznościami. Nadto, dzieci powinny mieć pozwolenie na korzystanie z telefonu (paragraf 44). Biorąc pod uwagę, że pobyt nieletniego w placówce jest dla niego trudnym doświadczeniem, to świadomość posiadania bliskich i utrzymywania z nimi kontaktu jest niezwykle potrzebna i może wpłynąć korzystnie na jego dalsze funkcjonowanie. W związku z tym w ocenie Krajowego Mechanizmu Prewencji należy dążyć, aby kontakt ten odbywał się w warunkach zapewniających prywatność, swobodną formę wypowiedzi oraz możliwy był również w formie telefonicznej.

W odpowiedzi na wydaną w tym zakresie rekomendację, Komendant Miejski Policji w Bydgoszczy poinformował Mechanizm, że w świetle obowiązujących przepisów prawa krajowego, korzystanie z telefonu przez nieletniego umieszczonego PID nie jest możliwe, gdyż może spowodować utrudnianie zbierania materiału dowodowego. Jednakże wprowadzona została zasada odbywania odwiedzin nieletnich bez obecności funkcjonariusza.

9.8. Prawo do ochrony zdrowia

Krajowe przepisy w zakresie funkcjonowania policyjnych izb dziecka nie określają obowiązku przeprowadzania badań lekarskich wobec każdego nowoprzybyłego nieletniego. Prawo do opieki lekarskiej realizowane jest poprzez wezwanie pogotowia ratunkowego w sytuacji, gdy stan zdrowia nieletniego budzi wątpliwości (PID Bydgoszcz, PID Gorzów Wlkp). **Jednakże Krajowy Mechanizm Prewencji uważa, iż każdego nowoprzyjętego nieletniego należy w miarę możliwości poddawać badaniu.** Podobną opinię wyraził Komitet ds. Zapobiegania Torturom i Nieludzkiemu oraz Poniżającemu Traktowaniu lub Karaniu (CPT), w sprawozdaniu dla polskiego rządu z wizyty w Polsce w 2004 r. [(Rada Europy, Strasburg, 11.04.2005 r.); CPT (2005)3]. W § 44 CPT zalecił „*zapewnienie wszystkim nowoprzybyłym bezzwłoczne badanie medyczne i regularne wizyty lekarskie lub pielęgniarskie*”. Świadczenia lekarskie winny odbywać się w pomieszczeniu przystosowanym do tego celu oraz powinny być odpowiednio dokumentowane. Ponadto, z uwagi na silny stres towarzyszący nieletniemu bezpośrednio po

zatrzymaniu oraz podczas pobytu w warunkach izolacji, wskazane jest zapewnienie mu właściwej opieki psychologicznej.

Badanie nieletniego przebywającego w Izbie w Gorzowie Wlkp. oraz w Bydgoszczy odbywa się w obecności pracownika Izby. **Krajowy Mechanizm Prewencji stoi na stanowisku, iż obecność funkcjonariusza niewykonującego zawodu medycznego w trakcie udzielania świadczeń zdrowotnych zatrzymanym w każdym przypadku powinna mieć charakter wyjątkowy i znajdować zastosowanie wyłącznie wtedy, gdy wymaga tego bezpieczeństwo osoby wykonującej świadczenie zdrowotne. W związku z tym Mechanizm zaleca, aby udzielanie świadczeń odbywało się poza zasięgiem słuchu i wzroku personelu Izby. W przeciwnym razie naruszane jest prawo do intymności i poszanowania godności zatrzymanych oraz prawo do tajemnicy medycznej.**

Wizytujący nie mieli zastrzeżeń do realizacji prawa do ochrony zdrowia w PID w Kielcach.

W odpowiedzi na wydane rekomendacje, Komendanci jednostek Policji w Bydgoszczy i Gorzowie Wlkp. poinformowali Mechanizm, iż badania lekarskie nieletnich odbywać się będą poza zasięgiem wzroku i słuchu personelu Izby Dziecka, zaś przeprowadzenie badania przed osadzeniem w placówce jest czynnością fakultatywną.

9.9. Oddziaływania kulturalno – oświatowe

W wizytowanych Izbach Mechanizm pozytywnie ocenił dostęp do organizowanych zajęć wychowawczych. W ciągu dnia wychowankowie spędzają czas w świetlicach, każdego dnia nieletni mogą korzystać z zajęć na świeżym powietrzu, o ile warunki atmosferyczne na to pozwalają. Jednakże funkcjonariusze pełniący służbę w dniu wizytacji placówki w Kielcach zwrócili uwagę na fakt, że brak urządzeń umożliwiających uprawianie sportu na świeżym powietrzu (przykładowo: bramki do piłki nożnej, tablicy do koszykówki), w sposób znaczny ogranicza im krąg zajęć, które mogliby organizować dla nieletnich. W Izbie w Gorzowie Wlkp. zajęcia organizowane dla nieletnich odbywają się jedynie w świetlicy Izby. Placówka ta, ze względów architektonicznych, pozbawiona jest placu spacerowego.

Izby prowadzą ponadto działalność profilaktyczną ukierunkowaną na potrzeby społeczne: „Wpływ palenia tytoniu na organizm człowieka”, „Alkoholizm wśród młodzieży” (PID Kielce), punkt konsultacyjny, telefon zaufania, spotkania z młodzieżą w szkołach i w Izbie (PID Gorzów Wlkp.). Jedynie w placówce w Bydgoszczy, w ocenie KMP, oddziaływania opisywane w *Księżce zajęć kulturalno – oświatowych* wskazują na mało urozmaicony program zajęć.

Wątpliwości Krajowego Mechanizmu Prewencji budzi zaliczanie do oddziaływań kulturalno - oświatowych działalności wykrywczej i rozpoznawczej prowadzonej z nieletnimi na potrzeby procesowe (PID Gorzów Wlkp). Według wyjaśnień Komendanta Miejskiego Policji w Gorzowie Wlkp. zgodnie z art. 1 ust. 1 pkt 4 Ustawy z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji³⁴ do podstawowych zadań Policji należy m.in. „*wykrywanie przestępstw i wykroczeń oraz ściganie ich sprawców*”, ponadto na podstawie § 7 ust. 1 Zarządzenia nr 1619 Komendanta Głównego Policji z dnia 3 listopada 2010 r. w sprawie metod i form wykonywania zadań przez policjantów w zakresie przeciwdziałania demoralizacji i przestępczości nieletnich oraz działań podejmowanych na rzecz małoletnich, Policja zobowiązana jest do: wykrywania popełnionych czynów karalnych i ujawniania nieletnich sprawców oraz wykonywania w tym zakresie czynności wynikających z art. 37 u.p.n³⁵. oraz art. 308 kodeksu postępowania karnego³⁶. Jednakże, zdaniem Krajowego Mechanizmu Prewencji działania te, nie mieszczą się we wspomnianych oddziaływaniach i powinny zostać z nich usunięte. Należy także podkreślić z całą stanowczością, iż **prowadzenie „pracy wykrywczej” znacznie utrudnia pełnienie przez Policyjne Izby Dziecka naczelnej funkcji opiekuńczo-wychowawczej zarezerwowanej dla placówek tego typu. Zatrzymani nieletni często szukają oparcia i zrozumienia wśród wychowawców. Wytworzenie więzi emocjonalnej między zatrzymanym, a pracownikiem Izby jest bardzo pomocne w dalszych oddziaływaniach wychowawczych, natomiast działania mające na celu uzyskanie od nieletniego informacji potrzebnych do pracy operacyjno-rozpoznawczej mogą przyczynić się do postrzegania wychowawców pracujących w tych placówkach w sposób**

³⁴ Dz. U. z 2007 r. Nr 43, poz. 277 ze zm.

³⁵ Dz. U. KGP z 2010 r. Nr 11, poz. 64

³⁶ Dz. U. z 1997 r. Nr 89, poz. 555 ze zm.

pejoratywny. To zaś nie sprzyja tworzeniu właściwych warunków wychowawczych i pozytywnej atmosfery. Jeśli zatem personel wizytowanej Izby prowadzi z nieletnimi działania wykrywczo - rozpoznawcze, Krajowy Mechanizm Prewencji rekomenduje ich zaprzestanie.

Krajowy Mechanizm Prewencji rekomendował: podejmowanie działań zmierzających do prowadzenia konstruktywnych zajęć dla zatrzymanych dzieci z naciskiem położonym na edukację (PID Bydgoszcz); zwiększenie gamy oddziaływań sportowo-rekreacyjnych w celu zminimalizowania braku placu spacerowego (PID Gorzów Wlkp.); wyposażenie pola spacerowego w bramkę do piłki nożnej i/lub tablicę do koszykówki, w celu urozmaicenia oferowanych nieletnim zajęć na świeżym powietrzu (PID Kielce).

W odpowiedzi na wydane rekomendacje, Komendanci jednostek Policji w Bydgoszczy i Gorzowie Wlkp. poinformowali Mechanizm o wdrożeniu zaleceń powizytacyjnych, jednocześnie Komendant Miejski Policji w Gorzowie Wlkp. wyjaśnił, iż w związku z zadaniami nałożonymi na Policję, funkcjonariusze pełniący służbę w PID nadal będą realizowali działania wykrywczo – rozpoznawcze.

10. Izby wytrzeźwień

W III kwartale 2011 r. Krajowy Mechanizm Prewencji przeprowadził wizytację jednej izby wytrzeźwień³⁷ (dalej IW), z której ustalenia przedstawione zostaną w kolejnym raporcie kwartalnym. W niniejszym natomiast zaprezentowano wnioski z wizytacji Izby Wytrzeźwień w Grudziądzu oraz w Ambulatorium Kontrolowanego Trzeźwienia w Gorzowie Wlkp. (dalej: Ambulatorium), przeprowadzonych w II kwartale 2011 r.

10.1. Personel

Pracownicy wizytowanych placówek corocznie uczestniczą w szkoleniach z zakresu udzielenia pierwszej pomocy, stosowania środków przymusu

³⁷ Izba Wytrzeźwień w Zabrze (02.08.2011 r.)

bezpośredniego oraz profilaktyki rozwiązywania problemów alkoholowych. Zadania wymagające zapewnienia intymności pacjentów wykonywane są, przez pracowników tej samej płci. W każdej z placówek dyżurował terapeuta, przeprowadzający profilaktyczne rozmowy z osobami zwalnianymi z Izby.

Krajowy Mechanizm Prewencji rekomendował zwiększenie wymiaru czasu pracy konsultanta do pełnego etatu (IW Grudziądz). Prezydent Miasta Grudziądz wyjaśnił jednak, że ze względów finansowych nie ma możliwości realizacji zalecenia KMP, jednakże zostanie ono rozważone w kolejnym roku budżetowym.

10.2. Warunki bytowe

Warunki bytowe wizytowanych placówek w opinii Mechanizmu są dobre. Jedyne w Ambulatorium w Gorzowie Wlkp. brakowało zasłon prysznicowych, koniecznych w przypadku, gdy drzwi wejściowe do łazienki nie mogą być zamykane przez osobę kąpiącą się. Kolejnym problemem jest niedostosowanie łazienek do potrzeb osób niepełnosprawnych oraz konieczność renowacji sal sypialnych. W IW w Grudziądzu pomieszczenie przebieralni jest monitorowane. **W ocenie Krajowego Mechanizmu Prewencji zainstalowanie w tym miejscu kamery, bez funkcji zakrywania intymnych części ciała pacjentów oraz obejmującej swoim zasięgiem całe pomieszczenie, może powodować naruszenie intymności i prywatności osób przebierających się.**

Mechanizm zalecił: wyodrębnienie w przebieralni miejsca, niedostępnego dla kamery (IW Grudziądz); wyposażenie kabin prysznicowych w zasłony; renowację pomieszczeń placówki, dostosowanie łazienek do potrzeb osób niepełnosprawnych (Ambulatorium Gorzów Wlkp.). Rekomendacje Mechanizmu, wydane na podstawie dokonanego oglądu zostały zrealizowane, zaś w planach remontowych placówki w Gorzowie Wlkp. ujęto zalecane prace.

10.3. Traktowanie przez personel placówki

W obu placówkach Krajowy Mechanizm Prewencji stwierdził przypadki obowiązkowego przebierania pacjentów. Co więcej, w Izbie w Grudziądzu zauważono przypadek używania siły fizycznej podczas rozbierania zatrzymanej kobiety, mimo iż

jej ubrania nie były zabrudzone. Zgodnie z zapisem z monitoringu, czynności związane ze zdejmowaniem pacjentce bluzki i bielizny dokonywane były przez dwóch mężczyzn (opiekunów zmiany), w rozbieralni obecna była również kobieta (pełniąca wówczas dyżur porządkowa), która przyglądała się tej sytuacji. Paragraf 10 Rozporządzenia Ministra Zdrowia z dnia 4 lutego 2004 r. w sprawie trybu doprowadzania, przyjmowania i zwalniania osób w stanie nietrzeźwości oraz organizacji izb wytrzeźwień i placówek utworzonych lub wskazanych przez jednostkę samorządu terytorialnego³⁸ stanowi: „*Osobom przyjętym do izby lub placówki można wydać na czas pobytu odzież zastępczą*”. Nie jest to równoznaczne ze zobowiązaniem osoby przyjmowanej do placówki do przyjmowania i przebierania się w taką odzież. Nie stanowi także podstawy do siłowego zmuszania osoby odmawiającej przebrania się do zmiany ubrania. Użycie siły wobec człowieka, w takim, jak opisany przypadku, narusza jego prawa i godność osobistą. Europejski Trybunał Praw Człowieka przypomina, analogicznie do sytuacji rewizji osobistych, że rozkaz rozebrania się powinien wynikać z konieczności zachowania bezpieczeństwa³⁹.

Krajowy Mechanizm Prewencji zaleca zatem zaprzestanie praktyki przymusowego rozbierania pacjentów izb wytrzeźwień, która może prowadzić do ich poniżającego traktowania oraz uwrażliwić pracowników Izby na postępowanie, z osobami w niej umieszczonymi, z poszanowaniem godności ludzkiej.

Inne nagranie z monitoringu przedstawiało przyjęcie do IW w Grudziądzu mężczyzny, który został dowieziony przez Policję z interwencji domowej (do zatrzymania doszło ok. 23.00, w miejscowości oddalonej od Grudziądza ok. 50 km.). Uwagę Krajowego Mechanizmu Prewencji zwrócił fakt, iż mężczyzna miał na sobie jedynie bieliznę osobistą, nie miał butów. Zatrzymanie i przewiezienie do Izby mężczyzny w niekompletnym stroju (mimo iż do interwencji doszło w mieszkaniu zatrzymanego), w ocenie Krajowego Mechanizmu Prewencji było zaniedbaniem ze strony funkcjonariuszy Policji, którzy powinni umożliwić mu zabranie przynajmniej podstawowych rzeczy. **Taką sytuację, zdaniem Mechanizmu, należy uznać za**

³⁸ Dz. U. z 2004 r. Nr 20, poz. 192 ze zm.

³⁹ Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 31 marca 2009 r. w sprawie Sprawa Wiktoro przeciwko Polsce, skarga nr 141612/02

poniżające traktowanie przez Policję. Biorąc pod uwagę, że na wyposażeniu Izby nie ma zastępczego obuwia, mężczyzna podczas swojego pobytu w niej poruszał się boso.

W placówce w Grudziądzu przedstawiciele Mechanizmu ustalili zastosowanie wobec pacjenta środka przymusu bezpośredniego w postaci kaftana bezpieczeństwa oraz przywiązania do łóżka w zwykłej sali. W ocenie Krajowego Mechanizmu Prewencji, środek przymusu bezpośredniego w postaci przywiązania do łóżka w niewyodrębnionej do tego celu sali, został zastosowany w niewłaściwy sposób, bez oparcia w obowiązujących przepisach prawa. **Sytuację taką należy uznać za niedopuszczalną, mogącą prowadzić do okrutnego, nieludzkiego lub poniżającego traktowania.**

Krajowy Mechanizm Prewencji zalecił: odstąpienie od procedury polegającej na przymusowej zmianie odzieży (IW Grudziądz, Ambulatorium Gorzów Wlkp.); stosowanie przymusu bezpośredniego zgodnie z przepisami prawa, przeprowadzanie dodatkowych szkoleń w zakresie postępowania z osobami nietrzeźwymi oraz stosowania środków przymusu bezpośredniego (IW Grudziądz). Prezydent Miasta Grudziądza poinformował Mechanizm o realizacji wydanych rekomendacji, w tym o zaprzestaniu przymusowego rozbierania pacjentów. W związku wątpliwościami kierownictwa Ambulatorium w Gorzowie Wlkp., dotyczącymi przebierania w odzież zastępczą pacjentów wyrażających sprzeciw i koniecznością zapewnienia maksymalnego bezpieczeństwa placówki, Krajowy Mechanizm Prewencji wyjaśnił, że praktyka zobowiązania wszystkich pacjentów do przebierania się i siłowe przebieranie tych, którzy nie chcą zmienić odzieży na zastępczą, jest nieprawidłowa. **Mechanizm nie stoi na stanowisku, aby nie odbierać od osób przyjmowanych do placówki elementów odzieży zawierającej przedmioty, które mogą ewentualnie posłużyć do wyrządzenia krzywdy człowiekowi lub zniszczenia mienia placówki.**

10.4. Prawo do informacji

Izba Wytrzeźwień w Grudziądzu nie posiada regulaminu przeznaczonego dla osób w niej umieszczanych, co powoduje, że osoby te nie mają możliwości zapoznania

się ze swoimi prawami, obowiązkami i zasadami pobytu. Podobnie w Ambulatorium w Gorzowie Wlkp. nie przyjęto żadnej procedury informowania osób przyjmowanych do placówki o obowiązujących w niej zasadach. W wizytowanych pomieszczeniach nie ujawniono także wywieszonych na ścianach informacji o instytucjach, do których mogą zwracać się pacjenci np. o Rzeczniku Praw Obywatelskich.

Zgodnie z zasadą 13 Rezolucji Zgromadzenia Ogólnego ONZ z dnia 9 grudnia 1988 r. przyjętej pod nazwą Zbiór zasad ochrony wszystkich osób poddanych jakiegokolwiek formie zatrzymania lub uwięzienia *„każdy, w chwili swojego aresztowania oraz w momencie rozpoczęcia pozbawienia go wolności lub uwięzienia lub niezwłocznie po tym momencie, otrzyma od organu władzy odpowiedzialnego za jego aresztowanie, pozbawienie go wolności lub uwięzienie odpowiednio, informacje na temat jego praw wraz z ich objaśnieniem oraz na temat sposobu, w jaki może z nich skorzystać”*. Podobne stanowisko zajmuje CPT, który podkreśla, iż *„prawa osób pozbawionych wolności nie mają większej wartości, jeśli osoby te nie są świadome ich istnienia”* (§ 44 Dwunastego Sprawozdania Ogólnego CPT [CPT/Inf (2002)15]).

Niewątpliwie świadomość przysługujących praw stanowi jedną z podstawowych gwarancji przeciwko złemu traktowaniu. **W związku z powyższym Krajowy Mechanizm Prewencji zalecił:** sporządzenie oraz udostępnienie w widocznym dla wszystkich miejscu regulaminu przeznaczonego dla osób przebywających w izbie wytrzeźwień (IW Grudziądz, Ambulatorium Gorzów Wlkp.) oraz informacji o instytucjach zajmujących się ochroną przestrzegania praw człowieka, do których mogą zwracać się pacjenci (Ambulatorium Gorzów Wlkp.). Zgodnie z informacją udzieloną przez Dyrektorów wizytowanych jednostek, zalecenia Mechanizmu w tym zakresie zostały zrealizowane.

10.5. Prawo do ochrony zdrowia

Opiekę medyczną nad pacjentami obu placówek sprawują lekarze wchodzący w skład każdej zmiany. Badania odbywają się w czystych i wydzielonych pomieszczeniach. Lekarz Ambulatorium w Gorzowie Wlkp. zasygnalizował wizytującym, że w placówce przydałoby się więcej leków służących udzielaniu

pierwszej pomocy. Wizytujący zwrócili także uwagę na brak sprzętu do ratowania życia. W ocenie Krajowego Mechanizmu Prewencji, w tego typu placówce sprzęt taki jest niezbędny. Co więcej, Ambulatorium powinno być wyposażone zgodnie z wykazem produktów leczniczych oraz listą sprzętu medycznego i aparatury diagnostycznej, określonym w załączniku do rozporządzenia Ministra Zdrowia z dnia 4 lutego 2004 r. w sprawie trybu doprowadzenia, przyjmowania i zwalniania osób w stanie nietrzeźwości oraz organizacji izb wytrzeźwień i placówek utworzonych lub wskazanych przez jednostkę samorządu terytorialnego⁴⁰.

W związku z tym, **Mechanizm rekomendował** zakup dodatkowych leków oraz urządzeń służących ratowaniu życia. Zgodnie z informacją zwrotną, apteczka Ambulatorium w Gorzowie Wlkp. została uzupełniona o wskazane przez lekarza lekarstwa.

11. Pomieszczenia dla osób zatrzymanych jednostek organizacyjnych Policji

W trzecim kwartale 2011 r. dokonano wizytacji dwóch pomieszczeń dla osób zatrzymanych przy jednostkach organizacyjnych Policji⁴¹ (dalej PdOZ lub Izba). Ustalenia dokonane przez Krajowy Mechanizm Prewencji podczas wizytacji tych placówek przedstawione zostaną w kolejnym sprawozdaniu kwartalnym. W niniejszym zaś zaprezentowano wnioski z wizytacji PdOZ w Katowicach, PdOZ w Grudziądzu, PdOZ w Drawsku Pomorskim oraz PdOZ w Gorzowie Wielkopolskim, przeprowadzonych w II kwartale 2011 r.

11.1. Traktowanie

We wszystkich wizytowanych Izbach przeszukań dokonuje funkcjonariusz tej samej płci co zatrzymany. Wątpliwości osób wizytujących dotyczyły miejsc przeznaczonych do kontroli osobistej (PdOZ Gorzów Wlkp., PdOZ Grudziądz). W ocenie KMP przeprowadzanie kontroli osobistej na korytarzu, w zasięgu

⁴⁰ Dz. U. z 2004 r. Nr 20 poz.192 ze zm.

⁴¹ Pomieszczenia dla Osób Zatrzymanych przy Komendzie Powiatowej Policji w Kętrzynie (15.07.2011 r.), Pomieszczenia dla Osób Zatrzymanych przy Komendzie Powiatowej Policji w Chojnicach (09.09.2011 r.)

monitoringu (PdOZ Grudziądz) oraz bezpośrednio przy drzwiach zewnętrznych Izby (PdOZ Gorzów Wlkp.) może naruszać godność osób kontrolowanych.

Oferta szkoleniowa dla policjantów pełniących dyżur w PdOZ w Grudziądzu i Drawsku Pomorskim nie ma ścisłego związku z pracą z zatrzymanymi. **Krajowy Mechanizm Prewencji uznaje, że właściwe przeszkolenie funkcjonariuszy Policji bezpośrednio pracujących z zatrzymanymi zmniejsza prawdopodobieństwo wystąpienia złego traktowania.** Personel Izby powinien wiedzieć, jak pracować z trudnymi osobami bez wyrządzania im krzywdy, jak udzielać osobom w różnym stanie fizycznym czy psychicznym pierwszej pomocy (i uaktualniać sukcesywnie wiedzę oraz udoskonalać umiejętności w omawianym obszarze), jak radzić sobie ze stresem i agresją. Zgodnie ze standardami Europejskiego Komitetu Zapobiegania Torturom (CPT)⁴², nie ma lepszej gwarancji przeciwko złemu traktowaniu osoby pozbawionej wolności niż dobrze wyszkolony funkcjonariusz policji czy służby więziennej. CPT kładzie szczególny nacisk na konieczność rozwijania umiejętności w zakresie komunikacji interpersonalnej.

Krajowy Mechanizm Prewencji rekomendował: przeprowadzanie kontroli osobistych w miejscu zapewniającym intymność oraz poszanowanie godności osób kontrolowanych; wyposażenie cel 3 - osobowych w trzy miejsca siedzące (PdOZ Grudziądz, PdOZ Gorzów Wlkp.); przeprowadzenie szkoleń dla funkcjonariuszy Policji pełniących służbę w Izbie (PdOZ Grudziądz, PdOZ Drawsko Pomorskie). Komendant Wojewódzki Policji w Szczecinie oraz Komendant Miejski Policji w Grudziądzu poinformowali Mechanizm o wdrożeniu zalecanych zmian. Do dnia sporządzenia niniejszego Raportu Mechanizm nie otrzymał stanowiska Komendanta nadzorującego PdOZ w Gorzowie Wlkp. w sprawie wydanych zaleceń.

11.2. Prawo do informacji

W Izbie w Gorzowie Wlkp., w Katowicach oraz w Drawsku Pomorskim wątpliwości przedstawicieli Mechanizmu budzi sposób zapoznania się osoby zatrzymanej z treścią *Regulaminu pobytu osób umieszczonych w pomieszczeniach dla*

⁴² patrz: Fragment Drugiego Sprawozdania Ogólnego [CPT/Inf (92) 3] dot. szkoleń funkcjonariuszy służb porządku publicznego

osób zatrzymanych lub doprowadzonych w celu wytrzeźwienia. Nie jest czytelne, czy zatrzymani otrzymują informację o możliwości późniejszego wystąpienia o udostępnienie im treści regulaminu i jak w praktyce realizowane jest ich prawo do zapoznania się z nim w celi. Wyjątkiem jest Izba w Grudziądzu, gdzie w każdym pomieszczeniu umieszczona jest informacja o podstawowych prawach osoby zatrzymanej.

Obowiązek poinformowania osób zatrzymanych o przysługujących im uprawnieniach wraz z pouczeniem co do sposobu skorzystania z tychże, niebudzący wątpliwości na gruncie prawa krajowego, stanowi jedną z zasad dotyczących postępowania z osobami zatrzymanymi, zawartych w Rezolucji Zgromadzenia Ogólnego ONZ z dnia 9 grudnia 1988 r. przyjętej pod nazwą „Zbiór zasad ochrony wszystkich osób poddanych jakiegokolwiek formie zatrzymania lub uwięzienia”. Zasada 13 przywołanego dokumentu stanowi, iż *„każdy, w chwili swojego aresztowania oraz w momencie rozpoczęcia pozbawienia go wolności lub uwięzienia lub niezwłocznie po tym momencie, otrzyma od organu władzy odpowiedzialnego za jego aresztowanie, pozbawienie go wolności lub uwięzienie odpowiednio, informacje na temat jego praw wraz z ich objaśnieniem oraz na temat sposobu, w jaki może z nich skorzystać”*. **W ocenie Krajowego Mechanizmu Prewencji niezbędna jest zatem zmiana sposobu zapoznawania się osób zatrzymanych z treścią regulaminu pobytu w PdOZ na taki, który będzie dawał im gwarancję przyswojenia jego postanowień w warunkach wolnych od pośpiechu i konieczności wykonywania innych czynności. Optymalnym rozwiązaniem stwierdzonego w Izbie problemu jest, zdaniem Krajowego Mechanizmu Prewencji, powieszenie informacji dotyczących uprawnień zatrzymanych i reguł ich pobytu w PdOZ na wewnętrznej stronie pokoi, w których przebywają.**

W powyższej kwestii Zastępca Rzecznika Praw Obywatelskich skierował w dniu 25 sierpnia 2011 r. wystąpienie⁴³ do Komendanta Głównego Policji. W odpowiedzi Komendant poinformował Rzecznika, że do wszystkich komendantów skierował wystąpienie w celu zwiększenia nadzoru nad realizacją uprawnień osób umieszczanych w PdOZ, w szczególności w zakresie zapoznawania ich z regulaminem

⁴³ RPO-672816-VII/11, RPO-668208-VII/11

pobytu. Jednocześnie wskazał, iż w Komendzie Głównej Policji trwają prace nad nowym rozporządzeniem Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji, w którym zaproponowane zostaną rozwiązania polegające na zapewnieniu osobom umieszczonym w PdOZ możliwości stałego wglądu do regulaminu pobytu.

11.3. Warunki bytowe

Warunki bytowe zagwarantowane osobom zatrzymanym w wizytowanych Izbach wzbudziły wątpliwości KMP. W Izbie w Grudziądzu w pomieszczeniach 3 - osobowych znajdowały się tylko 2 miejsca siedzące, co oznacza, że w przypadku osadzenia 3 osób, jedna z nich zmuszona jest cały czas korzystać z miejsca przeznaczonego do snu, nawet podczas spożywania posiłku. W każdym z pokoi panowała wysoka temperatura i pomimo wentylacji grawitacyjnej było w nich duszno. Osoba zatrzymana, z którą rozmawiano wskazała, że nie otrzymała napoju do ugaszenia pragnienia i piła wodę z kranu przy okazji pobytu w toalecie.

Podczas wizytacji Izby w Drawsku Pomorskim wizytujący ujawnili fakt, że osoba zatrzymana dostała do picia wodę z kranu.

Nadto, stwierdzono: zagrzybienie ścian (PdOZ Drawsko Pomorskie, PdOZ Gorzów Wlkp.), brak mydła oraz papieru w sanitariatach (PdOZ Grudziądz, PdOZ Drawsko Pomorskie), brak miejsca przeznaczonego na rzeczy osobiste chorych zakaźnie osób zatrzymanych, brak kompletów bielizny pościelowej (PdOZ Gorzów Wlkp.). Jedyne wygląd pomieszczeń oraz korytarzy PdOZ w Katowicach, ze względu na niedawno zakończony remont, wywarł na wizytujących bardzo dobre wrażenie.

Komendant Wojewódzki Policji w Szczecinie oraz Komendant Miejski Policji w Grudziądzu poinformowali Mechanizm o wydaniu stosownych poleceń mających na celu realizację wydanych zaleceń.

11.4. Prawo do ochrony zdrowia

Krajowy Mechanizm Prewencji każdorazowo weryfikuje sposób realizowania przez funkcjonariuszy Policji prawa osób zatrzymanych do ochrony ich zdrowia. Podczas wizytacji w PdOZ w Gorzowie Wlkp. jeden zatrzymany poinformował, iż nie został przebadany przez lekarza, mimo iż zgłosił takie żądanie z uwagi na fakt, że

został pobity przez funkcjonariuszy Policji, podczas przesłuchania. Osoba ta okazała również wizytującym ślady urazów. W protokole zatrzymania tej osoby widniała adnotacja o zgłoszeniu przez nią żądania zbadania przez lekarza. W aktach osobowych zatrzymanego znajdowała się zaś sporządzona przez funkcjonariusza Policji notatka, z której wynika, że zatrzymany miał w chwili zatrzymania zaczerwienienia skóry na prawym i lewym boku.

W opinii KMP, w zaistniałej sytuacji należało poddać zatrzymanego badaniom lekarskim w celu wyjaśnienia sprawy, a także podjęcia ewentualnego leczenia. Zgodnie z Rezolucją Zgromadzenia Ogólnego ONZ nr 43/173, z dnia 9 grudnia 1988, „osobie aresztowanej lub uwięzionej, tak szybko po przyjęciu do miejsca aresztowania lub uwięzienia, jak będzie to możliwe, zostanie zaproponowane odpowiednie badanie lekarskie (...)” (zasada 24). Obowiązek zapewnienia niezbędnych badań lekarskich osobie zatrzymanej, która ma widoczne obrażenia ciała, wynika również z § 1 ust. 1 pkt 1 Rozporządzenia Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 21 czerwca 2002 w sprawie badań lekarskich osób zatrzymanych przez Policję⁴⁴. Tymczasem w aktach osobowych zatrzymanego znajdowało się jedynie wydane przez lekarza zaświadczenie o braku przeciwwskazań do przebywania w Izbie, w którym to zaświadczeniu nie odniesiono się w żaden sposób do zgłaszanych przez zatrzymanego urazów. Zważywszy na fakt, iż zatrzymany jednoznacznie żądał zbadania przez lekarza w tym zakresie, a jego obrażenia były widoczne i stwierdzone przez funkcjonariusza Policji, zaistniała sytuacja może być w opinii KMP uznana za naruszenie prawa osoby zatrzymanej do należytej opieki medycznej. Na wniosek wizytujących zatrzymany został niezwłocznie przetransportowany do pobliskiego szpitala, gdzie poddano go obdukcji, w wyniku której stwierdzono „stan po urazie żeber” i skierowano go na dodatkowe badania. W związku z tym, iż zatrzymany nie wyraził zgody na podjęcie przez wizytujących stosownych czynności wyjaśniających, został on poinformowany o prawie do zgłoszenia faktu pobicia do prokuratury.

W zakresie uwag dotyczących opieki medycznej trzeba także zwrócić uwagę, iż w jednostce w Katowicach oraz Gorzowie Wlkp. ustalono, że badanie lekarskie osób zatrzymanych przeprowadzane jest w obecności funkcjonariusza Policji. Jest to

⁴⁴ Dz. U. z 2002 r. Nr 97, poz. 880

niezgodne ze standardami międzynarodowymi. Zgodnie z § 42 Dwunastego Sprawozdania Ogólnego Europejskiego Komitetu do Spraw Zapobiegania Torturom oraz Poniżającemu Traktowaniu albo Karaniu [CPT/Inf (2002)12] „wszystkie badania lekarskie osób zatrzymanych w areszcie policyjnym muszą być przeprowadzane poza zasięgiem słuchu funkcjonariuszy, a także poza zasięgiem ich wzroku, chyba że lekarz w danej sprawie zgłosił zastrzeżenie przeciwne”.

11.5. Prawo osoby zatrzymanej do żądania powiadomienia osób bliskich o sytuacji prawnej, w której się znajduje

Zgodnie ze Zbiorem zasad mających na celu ochronę wszystkich osób poddanych jakiegokolwiek formie aresztowania bądź uwięzienia: *niezwłocznie po zatrzymaniu oraz po każdym przeniesieniu z jednego miejsca aresztowania lub uwięzienia do innego, osoba aresztowana lub uwięziona będzie uprawniona powiadomić, bądź też domagać się od właściwego organu powiadomienia członków jej rodziny lub innych właściwych osób według swojego wyboru, o jej zatrzymaniu, aresztowaniu lub uwięzieniu, bądź o przeniesieniu i o miejscu, w którym jest przetrzymywana* (Zasada 16.1 Rezolucji Zgromadzenia ONZ 43/173 z dnia 9 grudnia 1988). W wizytowanych placówkach (PdOZ Gorzów Wlkp., PdOZ Grudziądz, PdOZ Drawsko Pomorskie) KMP stwierdził, że powiadomienie, o którym mowa w powyższej zasadzie, wykonywane jest wyłącznie przez funkcjonariuszy Policji. **Krajowy Mechanizm Prewencji każdorazowo podkreśla, że w pierwszej kolejności należy rozważyć możliwość samodzielnej realizacji przysługującego zatrzymanym prawa do powiadomienia osoby trzeciej, zaś tylko w sytuacjach szczególnych prawo to realizować za pośrednictwem funkcjonariuszy Policji.** Na podkreślenie zasługuje natomiast praktyka stosowana w PdOZ w Bydgoszczy, polegająca na umożliwianiu osobie zatrzymanej powiadomienia osoby bliskiej o fakcie zatrzymania i umieszczenia w Izbie. Rozmówcy potwierdzili taką możliwość dodając, iż mogli samodzielnie przeprowadzić w tym celu rozmowę telefoniczną z osobami bliskimi.

12. Izby Zatrzymań Żandarmerii Wojskowej

W trzecim kwartale 2011 r. wizytacje Krajowego Mechanizmu Prewencji objęły jedną izbę zatrzymań Żandarmerii Wojskowej⁴⁵ (dalej IZZW, Izba). Ustalenia dokonane w trakcie tych wizytacji zostaną przedstawione w kolejnej informacji kwartalnej. Poniżej natomiast omówiono wnioski z wizytacji IZZW w Ustce, przeprowadzonej przez Krajowy Mechanizm Prewencji w drugim kwartale 2011 r.

12.1. Legalność pobytu

Czas pobytu w Izbie zatrzymanych w 2010 r. żołnierzy nie przekroczył dopuszczalnego przepisami prawa okresu.

12.2. Personel

Żołnierze pełniący służbę w wizytowanej jednostce, biorą udział w organizowanych raz na kwartał szkoleniach z zakresu pierwszej pomocy przedmedycznej. Szkolenia te odbywają się na podstawie porozumienia zawartego z Szefem Wydziału Służby Zdrowia 6 Wojskowego Oddziału Gospodarczego w Ustce. Ponadto, każdy z żołnierzy przechodzi comiesięczne szkolenie z zakresu pełnienia służby w wojskowej Izbie Zatrzymań. W razie potrzeby umieszczenia w Izbie kobiety-żołnierza, w czynnościach z tym związanych bierze udział przeszkolona w tym celu kobieta z Wydziału Żandarmerii Wojskowej w Ustce.

12.3. Warunki bytowe

Warunki bytowe wizytowanej jednostki należy ocenić jako dobre. Jedynie stan podłóg wszystkich pomieszczeń wymaga niezwłocznej naprawy z uwagi na ich znaczne ubytki powodujące niestabilność podłoża. By zniwelować skutki ubytków, podłogi pokryto gumową wykładziną, lecz takie rozwiązanie ma charakter jedynie doraźny. Nadto, przesłony zamontowane w natryskach, ze względu na ich niskie umiejscowienie, nie zapewniają w sposób dostateczny intymności osób korzystających z pryszniczy.

⁴⁵ Izba Zatrzymań Żandarmerii Wojskowej w Krakowie (19.09.2011 r.)

Na podstawie dokonanego oglądu jednostki, Krajowy Mechanizm Prewencji rekomendował: wymianę wyeksploatowanych podłóg w pomieszczeniach Izby; uzupełnienie brakujących elementów wyposażenia jednego z pomieszczeń dla zatrzymanych; wyposażenie okien w pomieszczeniach dla osadzonych w urządzenia sygnalizujące ich otwarcie oraz zapewnienie odpowiedniej wentylacji pomieszczeń dla zatrzymanych żołnierzy. Komendant Wydziału Żandarmerii Wojskowej w Ustce poinformował Mechanizm, że zaplanowany został całkowity remont Izby, który przeprowadzony zostanie w latach 2012 – 2013.

12.4. Traktowanie

Analiza książki skarg i wniosków nie ujawniła żadnych skarg złożonych przez żołnierzy zatrzymanych w Izbie.

12.5. Prawo do informacji

Podczas osadzania w Izbie każdy żołnierz jest ustnie informowany o prawach i obowiązkach, które przysługują mu w placówce. W każdym pomieszczeniu przeznaczonym dla osób osadzonych znajduje się Porządek dnia Izby i Obowiązki osoby osadzonej w Izbie.

12.6. Prawo do opieki medycznej

W Izbie nie zostało wydzielone pomieszczenie lekarskie – wszystkie badania osadzanych żołnierzy odbywają się w ambulatorium znajdującym się na terenie Wydziału Żandarmerii Wojskowej w Ustce.

Opracował: Marcin Kusy